

*Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя*

*Кафедра економіки та
фінансів*

***Методичні вказівки**
для підготовки до практичних занять та іспиту
з основ економічної теорії для студентів
денної форми навчання спеціальностей
7.050901 «Апаратура радіозв'язку, радіомовлення і телебачення»
та 7.05100302 «Прилади і системи точної механіки»*

Тернопіль, 2016

Методичні вказівки для підготовки до практичних занять та іспиту з основ економічної теорії для студентів денної форми навчання спеціальностей 7.050901 «Апаратура радіозв'язку, радіомовлення і телебачення» та 7.05100302 «Прилади і системи точної механіки» / Укладач ст. викл. Нагорняк І. С. – Тернопіль: ТНТУ, 2016. – 60 с.

Рецензент: к. е. н., доц. Артеменко Л.Б.
к. е. н., доц. Мариненко Н.Ю.

Відповідальний за випуск: д.е.н., проф., зав.кафедрою
економіки та фінансів Панухник О.В.

Методичні вказівки розглянуті на засіданні кафедри економіки та фінансів. Протокол №__ від «7» червня 2016 р.

Методичні вказівки схвалені та рекомендовані до друку на засіданні науково-методичної комісії факультету економіки та менеджменту Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. Протокол № __ від «__» _____ 2016 р.

Методичні вказівки містять мету та завдання вивчення основ економічної теорії, основні питання роботи студентів по підготовці до практичних занять та іспиту з навчального курсу, тестові завдання та задач, а також список рекомендованої літератури. Методичні вказівки повинні допомогти студентам у підготовці до практичних занять та складання іспиту з основ економічної теорії, сприяти оптимізації процесу набуття теоретичних знань з курсу та умінь застосувати їх у вирішенні практичних економічних завдань.

ЗМІСТ

ВСТУП

I ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Тема 1. Предмет і метод економічної теорії

Тема 2. Економічна система суспільства

Тема 3. Розвиток товарної організації економіки

Тема 4. Ринок як ланка економічного розвитку

Тема 5. Ринковий механізм саморегулювання і ціноутворення

II МІКРОЕКОНОМІКА: ОСНОВИ АНАЛІЗУ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Тема 6. Конкуренція та монополія в ринковій економіці

Тема 7. Підприємство як об'єкт економічного аналізу

Тема 8. Витрати і доходи підприємств

Тема 9. Доходи населення та їх розподіл. Заробітна плата

Тема 10. Система відносин управління підприємством

III ОСНОВИ МАКРОЕКОНОМІКИ

Тема 11. Фінансові та кредитні відносини

Тема 12. Відтворення та економічне зростання

Тема 13. Економічна діяльність держави

Тема 14. Економічні кризи

Тема 15. Економічна система світового господарства

Тема 16. Міжнародні валютні відносини та їх роль у світогосподарських зв'язках

ПИТАННЯ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ З ОСНОВ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

ВСТУП

На сьогоднішній день потреба в ґрунтовних економічних знаннях у висококваліфікованих спеціалістів є дуже актуальною. Економічна ситуація змінюється досить швидко, і ці зміни відбуваються в умовах конкуренції та підвищеного ризику. Ось чому постійно доводиться розв'язувати економічні завдання, що мають непересічне значення для добробуту й соціального становища особистості та країни.

Вивчення основ економічної теорії дозволяє студентам проаналізувати соціально-економічні відносини у суспільстві та їх особливості в різних економічних системах; причинно-наслідкові зв'язки, що відображають економічні закони: закони грошового обігу, закон попиту й пропозиції, закон вартості та ін.; виробництво, розподіл та перерозподіл вартості, роль ринку й держави у цих процесах; особливості економічних відносин між державами, шляхи вдосконалення виробництва, ефективного використання ресурсів; напрямки реформування соціально-економічних відносин в Україні.

Метою вивчення курсу з основ економічної теорії є набуття майбутніми фахівцями глибоких економічних знань, формування у них економічного мислення, адекватного ринковим відносинам; формування навичок аналізувати реальні економічні процеси і приймати обґрунтовані рішення щодо економічних проблем, пов'язаних з їх майбутньою практичною діяльністю.

Завдання вивчення дисципліни:

- *пізнання економічної теорії як науки, її предмету, методів та функцій;*
- *розкриття основного змісту сучасних шкіл економічної теорії;*
- *аналіз закономірностей розвитку ринкової економіки як основи функціонування різних сучасних господарських систем;*
- *характеристика основних рис та особливостей розвитку перехідних економік;*
- *розкриття закономірностей суспільного відтворення економічного зростання та циклічних коливань в економіці;*
- *сучасні процеси глобалізації світогосподарських зв'язків та шляхи вирішення загально цивілізаційних проблем людства.*

Досягненню зазначеної мети сприятимуть методичні вказівки з основ економічної теорії, що призначені для студентів денної форми навчання за спеціальностями 7.050901 «Апаратура радіозв'язку, радіомовлення і телебачення» та 7.05100302 «Прилади і системи точної механіки» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Практичні заняття з основ економічної теорії проводяться з метою поточної перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу з окремих навчальних елементів дисципліни, які винесені на практичні заняття,

оцінка набуття майбутніми бакалаврами глибоких економічних знань, формування у них нового економічного мислення, адекватного ринковим відносинам. Крім цього, на практичних заняттях передбачається розв'язання типових задач та проведення тестового контролю.

Важливе значення у засвоєнні теоретичного матеріалу, оволодіння методикою його використання належить контролю знань студентів у формі іспиту, що дозволяє виявити рівень підготовки студентів, ступінь оволодіння професійними знаннями та вміннями виконувати виробничі функції, зазначені в освітньо-професійній програмі. Цілі іспиту з основ економічної теорії зумовлюють і його функції, головною з яких є контроль та оцінка рівня економічних знань, отриманих студентів протягом навчального періоду вивчення дисципліни. Реалізація цієї функції припускає перевірку методологічних та теоретичних принципів, проблем і положень економічної теорії, а також вміння їх використовувати в аналізі економічних явищ і практичній діяльності. Особливу увагу необхідно приділяти виявленню знань та вмінь студента аналізувати сучасні умови здійснення економічних реформ в Україні, проблеми розвитку в Україні соціально-економічних відносин.

Основне завдання методичних вказівок – допомогти студентам у підготовці до практичних занять та складання іспиту з основ економічної теорії, сприяти оптимізації процесу набуття теоретичних знань з курсу та умінь застосувати їх у вирішенні практичних економічних проблем.

Методичні вказівки містять три розділи. У першому розділі розкрито загальні засади економічного розвитку суспільства. У другому – основи аналізу ринкової економіки, третій розділ розкриває основні питання макроекономіки. Також кожна тема заняття включає практичні завдання для самопідготовки студентів, основні терміни та поняття, тестові завдання, а також рекомендовану літературу.

Тема 1: Предмет і метод економічної теорії

1. *Зародження і розвиток економічної теорії, її напрями та школи. Економічна теорія як універсальна суспільно-економічна наука.*
2. *Предмет та об'єкт економічної теорії. Категорії і закони економічної теорії.*
3. *Метод економічної теорії. Всезагальні методи наукового пізнання. Розвиток економічної теорії на основі загальнонаукових методів дослідження.*
4. *Функції економічної теорії.*

Необхідно чітко визначити, що є предметом економічної теорії, розглянути умови та причини зародження економічної думки та економічної теорії як науки. Слід надати характеристику етапів становлення економічної теорії, зрозуміти історичні умови їх виникнення.

Розглянути метод економічної теорії, його сутність та структурні елементи. Основну увагу доцільно звернути на специфічні методи пізнання – економічне моделювання та економічний експеримент. Варто приділити увагу законам економічної теорії, їх відмінностям та критеріям класифікації економічних законів.

Слід поглибити свої знання про функції економічної теорії, в яких розкривається її роль та призначення. Особливої уваги необхідно приділити практичній функції економічної теорії, яка покладена в основу обґрунтування основних елементів економічної політики держави.

Рекомендована література:

1 [9-73], 8 [8-41], 13 [23-40], 9 [5-27], 14 [11-26]

Основні терміни та поняття:

предмет економічної теорії, меркантилізм, фізіократія, класична політична економія, кейнсіанство, марксизм, маржиналізм, монетаризм, інституціоналізм, економіка, мікроекономіка, макроекономіка, позитивна та нормативна економіка, економічний закон, економічна категорія, діалектика, історичний та логічний метод, наукова абстракція, аналіз і синтез, індукція та дедукція, економічне моделювання, соціально-економічний експеримент, пізнавальна функція економічної теорії, методологічна функція, практична функція, світоглядна функція, виховна функція, прогностична функція.

Завдання для самопідготовки:

1. Скласти схему етапів розвитку економічної теорії з аналізом позитивних і негативних змістовних моментів кожного етапу.
2. Розмежувати визначення політичної економії, економічної теорії та економіки.
3. Розкрити суть економічної теорії, охарактеризувавши функції, які вона виконує.

4. Яку роль відіграє політична економія у формуванні економічної політики держави?
5. Пояснити сутність проблеми оптимального використання ресурсів.
6. Проаналізувати зв'язок між виробництвом, розподілом, обміном і споживанням благ.
7. Коли і як виникла економічна теорія як наука?
8. Порівняти погляди представників класичної і кейнсіанської економічних шкіл.
9. Пояснити, які основні ідеї сповідував меркантилізм?
10. Охарактеризувати позитивні та негативні сторони класичної політичної економії.
11. Проаналізувати, що є найціннішими у марксистській політичній економії і які ідеї.
12. Скласти структурно-логічну схему на тему «Місце економічної теорії в системі економічних наук».
13. Порівняти позитивну і нормативну економічну теорію.
14. Скласти схему системи принципів, методів та інструментів пізнання економічних явищ.
15. Вказати, які конкретні складові методу економічної теорії?
16. Дати визначення та навести приклади економічної категорії?

Тестові завдання

1. Яке із визначень предмету економічної теорії вважається найдосконалішим:

- A. це наука, що вивчає, як люди здійснюють організацію виробництва і споживання життєвих благ;
- B. це наука, що вивчає, як люди роблять вибір, щоб використати рідкісні ресурси для виробництва різних товарів та їх розподілу;
- C. це наука, що вивчає багатство;
- D. це наука про економічні системи.

2. Назва економічної науки “політекономія” вперше з'явилася в:

- A. 1615 р.;
- B. 1776 р.;
- C. 1818 р.;
- D. 1867 р.

3. У чому суть теорії маржиналізму?

- A. це суб'єктивна концепція цінності, розроблена на основі принципу граничної корисності економічних благ;
- B. це теорія, що пояснює економічні закони розвитку суспільства на основі аналізу поверхневих явищ обміну і ринкових відносин;
- C. це теорія, яка стверджує, що в основі ціни лежить вартість, обумовлена суспільно-необхідними витратами праці;

D. це напрямок, який пояснює, що в основі ціни лежить вартість, обумовлена корисністю речі.

4. Хто з економістів є засновником теорії трудової вартості?

- A. Монкрентьєн (1575-1621 р.).
- B. А. Сміт (1723-1790р.).
- C. Р. Мальтус (1766-1834р.).
- D. К. Маркс (1818-1883р.).

5. Що розуміється під загальними економічними законами суспільного розвитку?

- A. закони, що виражають мету і засоби досягнення цієї мети;
- B. закони, що діють завжди і у всіх способах виробництва;
- C. закони, властиві лише даному способу виробництва;
- D. закони конкретних суспільних форм виробництва;
- E. закони, характерні тільки для окремих способів виробництва.

6. У чому сутність методу абстракції:

- A. в розчленуванні цілого на окремі елементи і дослідженні кожного з них окремо;
- B. в логічному висновку про ціле на основі окремих фактів;
- C. у відмові від поверхневих, несуттєвих сторін явища і зосередженні на з'ясуванні внутрішніх, суттєвих зв'язків?

7. Яке з положень комплексно розкриває основні функції економічної теорії:

- A. економічна теорія повинна розкривати суть економічних законів;
- B. економічна теорія виконує практичну, пізнавальну, методологічну функції та формує економічне мислення;
- C. економічна теорія розробляє наукові основи управління народним господарством та формує економічну політику держави;
- D. економічна теорія є теоретичним підґрунтям усіх похідних від неї та галузевих економічних наук.

8. Що є факторами процесу виробництва з погляду представників марксистського напрямку в економіці?

- A. засоби виробництва і люди з досвідом роботи;
- B. засоби виробництва і праця;
- C. засоби виробництва і робоча сила;
- D. засоби праці і працівник.

9. Відмінною особливістю командно-адміністративної економічної системи є:

- A. директивне визначення державою основних параметрів діяльності підприємств;
- B. планування власної господарської діяльності самими підприємствами;
- C. державне регулювання економіки;
- D. правильно вказане у п. А, С;

10. Що таке власність як економічна категорія?

- A. це відносини між людьми з приводу матеріальних умов виробництва;
- B. це матеріальні блага, що знаходяться в розпорядженні індивіда або суспільства;
- C. це повне володіння річчю з метою задоволення потреб індивіда або колективу;
- D. це відносини людини або колективу людей до речі.

Тема 2: Економічна система суспільства

1. *Сутність та структурні елементи економічної системи.*
2. *Типи економічних систем та їх характеристика.*
3. *Основна суперечність економічної системи.*
4. *Поняття власності. Об'єкти та суб'єкти власності. Право власності.*

У першому питанні слід розкрити зміст економічної системи, охарактеризувати її основні елементи та розкрити їх взаємозв'язок, пояснити, від чого залежить тип економічної системи і на які основні питання вона має дати відповідь. Слід наголосити, що будь-якого типу економічна система повинна дати відповідь на ці питання.

При розгляді другого питання потрібно охарактеризувати основні типи економічних систем, детально розглянути їх особливості, визначити переваги та недоліки кожної системи, зробити їх порівняльну характеристику. Необхідно з'ясувати проблеми функціонування кожної економічної системи та обґрунтувати сучасний тип економічної системи. Також варто звернути увагу на тип та особливості економічної системи, яка сьогодні функціонує в Україні та визначити орієнтири її розвитку у майбутньому.

У третьому питанні необхідно розглянути і надати характеристику основним факторам виробництва. Визначити їх види та типи. Розкрити механізм функціонування і взаємодії факторів виробництва.

В цій темі необхідно розглянути економічні потреби суспільства, розкрити їх суть і структуру; обґрунтувати безмежність потреб, і визначити зміст закону зростання потреб та механізм його дії. Розкрити виробництво як визначальний фактор, формування потреб та їх розвитку. Взаємозв'язок потреб і споживання.

Взаємозв'язок потреб і виробництва. Проблеми використання закону зростання потреб у процесі виробництва матеріальних благ і послуг. Структура потреб за сучасних умов.

Економічні інтереси і потреби. Сутність і структура економічних інтересів. Взаємозв'язок виробництва і потреб та їх економічні суперечності, суть, характер, класифікація. Суперечності – джерело розвитку.

Рекомендована література:

1 [74-114], 8 [52-97], 9 [34-50], 13 [57-87], 14 [88-108, 105-129]

Основні терміни та поняття:

економічна система, спосіб виробництва, суспільно-економічна формація, виробничі відносини, техніко-економічні, організаційно-економічні та соціально-економічні відносини, механізм господарювання, продуктивні сили, традиційна економічна система, ринкова економічна система, змішана економіка, командно-адміністративна економічна система, перехідна економічна система, робоча сила, засоби виробництва, предмети і засоби праці, фак-

тори виробництва, праця, земля, капітал, підприємницькі здібності, наука, техніка, потреби, корисність, мотив, економічні потреби, особистий фактор виробництва, економічний інтерес, власність, право власності, приватизація, роздержавлення.

Завдання для самопідготовки:

1. Визначте основні напрями впливу потреб на виробництво.
 2. Розкрийте особливості реалізації інтересів у ринковій та адміністративно-командній економіці. Який механізм реалізації та поєднання інтересів більш ефективний?
 3. Поясніть проблеми використання закону зростання потреб в економічній політиці держави.
 4. Як виникають потреби? Породжуються вони виробничою діяльністю чи їх формує людина?
 5. Чому духовні потреби необхідно розглядати як головне багатство суспільства?
 6. У чому полягає взаємозв'язок потреб та інтересів?
 7. У чому полягає потреба поєднання економічних інтересів?
 8. Чи може суспільний інтерес бути визначальним? Якщо це так, то яке місце займає особистий інтерес?
 9. Скласти порівняльну характеристику різних типів економічних систем з аналізом позитивних і негативних змістовних моментів кожної з них.
 10. Здійснити класифікацію потреб за різними ознаками. Результат представити у вигляді таблиці. З'ясувати, у чому полягає основне протиріччя (суперечність) будь-якої економічної системи. Дати відповідь на питання, як це протиріччя розв'язується сучасною економічною системою.
 11. Розкрити суть економічного закону зростання потреб. Пояснити, у чому полягає взаємозв'язок виробництва і потреб (представити наочні приклади).
5. Виконати завдання.
 - A. *Пояснити, що таке «національні моделі змішаної економіки» та які їх основні типи?*
 - B. *З'ясувати, чи тотожні поняття «соціально орієнтована ринкова економіка» і «змішана економіка».*
 - C. *Побудувати схему «Економічні інтереси: види, роль у суспільному виробництві».*
 - D. *Визначити, до якої моделі організації національної економіки можна віднести економіку США, Японії, Швеції.*

Назва країни	Модель національної економіки	Особливості економіки
США	?	Існування системи вільного підприємництва. Відсутність планування на національному рівні. Економічну діяльність фірм регулює антимонопольне законодавство
Японія	?	Відбувається узгодження економічних цілей підприємців, уряду, найманих робітників. Здійснюється «індустріальна політика», тобто бізнес регулюється відповідно національним інтересам.
Швеція	?	Державний перерозподіл ринкового доходу на користь соціально слабких шарів населення.

6. З'єднайте лініями назви типу економічної системи з ознаками цієї системи.

<i>приватна власність на ресурси</i>	командна	<i>централізований розподіл ресурсів</i>
<i>суспільна власність на ресурси</i>	ринкова	<i>активна роль держави</i>
<i>вирішальна роль держави</i>	традиційна	<i>натуральне господарство</i>
<i>свобода вибору діяльності</i>	змішана	<i>директивне планування</i>
<i>переважно ручна праця</i>		<i>конкуренція</i>
<i>свобода підприємництва</i>		<i>рекомендоване планування</i>

12. Розв'язати задачу.

На острові з тропічним кліматом є п'ять осіб. Вони займаються збором кокосів і черепахових яєць. У день кожен збирає або 20 кокосів, або 10 черепахових яєць. Накреслити криву виробничих можливостей економіки цього острова. Припустимо, на острів завезена техніка, за допомогою якої кожен з п'яти його працюючих жителів щодня може збирати 28 кокосів. Показати на графіку, як зрушилася крива виробничих можливостей економіки цього острова.

Тестові завдання:

1. **Яке з визначень розкриває суть економічної системи? Економічна система - це:**
 - A. сфера функціонування продуктивних сил і економічних відносин, взаємодія яких характеризує сукупність організаційних форм та видів господарської діяльності;
 - B. це сукупність певних елементів або підсистем і зв'язків між ними, якій властиві ознаки цілісності;
 - C. це сукупність усіх видів економічної діяльності людей у процесі їх взаємодії, спрямованих на виробництво, обмін, розподіл і споживання товарів і послуг, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства;
 - D. усі інші відповіді є вірними.
2. **Внаслідок обмеженості економічних ресурсів і необмеженості потреб економічних суб'єктів перед ними постає:**
 - A. проблема вибору і оцінки альтернативної вартості рішень;
 - B. проблема координації дій всіх учасників ринку;
 - C. проблема справедливого розподілу доходів;
 - D. проблема грошової оцінки ресурсів.
3. **Основними типами економічних систем прийнято вважати:**
 - A. ринкова економіка, змішана економіка, традиційна економіка, командна економіка;
 - B. товарне виробництво, чистий ринок, змішана економіка;
 - C. натуральне господарство, просте товарне виробництво, підприємницьке товарне виробництво;
 - D. ринкова економіка, традиційна економіка, планова економіка.
4. **Що мають на увазі економісти, стверджуючи, що кожна економічна система зіштовхується з проблемою обмеженості ресурсів?**
 - A. деякі продукти можна купити тільки за дуже високими цінами;
 - B. бідні держави стикаються з нестачею певних товарів, а багаті не мають цієї проблеми;
 - C. економічні ресурси ніколи не бувають достатніми, щоб задовольнити усі людські потреби;
 - D. у будь-якій економіці бувають спади, під час яких виникає нестача певних благ;
 - E. всі економічні ресурси є вичерпними і невідновними.
5. **Проблема "Що, як і для кого виробляти?" має місце:**
 - A. лише у ринковій економіці;
 - B. лише у командно-адміністративній економіці;
 - C. лише у традиційній економічній системі;
 - D. лише у змішаній економіці;
 - E. у будь-якій економічній системі.

6. Ринкова система здатна ефективно:

- A. подолати наслідки стихійного лиха;
- B. регулювати взаємодію між попитом і пропозицією на товари;
- C. вирішувати питання захисту слабо захищених верств населення;
- D. вирішувати питання фінансування оборони та управління;
- E. спяти соціальному захисту населення.

7. Для традиційної економічної системи характерним є:

- A. панування приватної власності на інвестиційні ресурси;
- B. найпростіші форми організації праці і виробництва;
- C. вільне ціноутворення та конкуренція;
- D. високий рівень розвитку продуктивних сил і наявність розвинутої інфраструктури суспільства;
- E. виважене втручання держави в економічні процеси.

8. До адміністративно-командної системи не належить наступна із перерахованих характеристик:

- A. централізоване планування;
- B. централізоване ціноутворення;
- C. свобода приватного підприємництва;
- D. переважання державної форми власності;
- E. розподіл ресурсів через систему матеріально-технічного постачання.

9. Сучасний тип економічної системи:

- A. традиційна економіка;
- B. ринкова економіка;
- C. командна економіка;
- D. змішана економіка;
- E. перехідна економіка.

10. Що таке власність як економічна категорія?

- A. це відносини між людьми з приводу матеріальних умов виробництва;
- B. це матеріальні блага, що знаходяться в розпорядженні індивіда або суспільства;
- C. це повне володіння річчю з метою задоволення потреб індивіда або колективу;
- D. це відносини людини або колективу людей до речі;
- E. це присвоєння результатів виробництва колективом людей.

Тема 3: Розвиток товарної форми організації економіки

1. *Загальні форми товарного виробництва. Натуральне виробництво.*
2. *Товарне виробництво: умови та причини його виникнення. Характерні риси товарного господарства.*
3. *Товар і його властивості. Мінова вартість. Споживча вартість і її показники. Теорії вартості: трудова, маржиналістська і неокласична. Закон вартості та його функції.*
4. *Виникнення грошей. Суттєві риси грошей та їх функції.*
5. *Грошовий обіг та його закони. Інфляція, її суть і причини.*

Необхідно розкрити сутність натурального виробництва, визначити його особливості. З'ясувати, чому воно було малоефективним, консервативним

та чому пануючі у ньому відносини власності забезпечували дуже повільний розвиток продуктивних сил. Визначити, які суперечності призвели до виникнення товарного виробництва. Особливу увагу слід звернути на причини та умови виникнення товарного виробництва. Необхідно усвідомити, у чому полягає економічна відокремленість і чому вона відбувається, з'ясувати форми її вияву в сучасних умовах. Треба чітко визначити сутність товарного виробництва, його відмінності від натурального. Що стосується еволюції товарного виробництва, особливу увагу необхідно приділити характеристичній простій і розвиненій формі товарного виробництва. Необхідно мати уявлення про економічну сутність товару, що являє собою споживча вартість товару, мінова вартість товару. Важливо мати уявлення щодо суперечностей товару і товарного виробництва, суперечності між приватною та суспільною працею.

Необхідно проаналізувати причини виникнення грошей і грошових відносин, чітко з'ясувати, що вони представляють собою як економічна категорія, розглянути процес еволюції форм вартості. Вивчаючи питання щодо функцій грошей, треба мати на увазі, що у функціях грошей розкривається роль грошей в економічній системі. Своєї уваги потребує питання щодо еволюції грошей та її основних етапів. Що стосується законів грошового обігу, то вони поділяються на загальні і специфічні закони, тому треба мати уявлення про їх сутність та механізм дії. Треба звернути увагу на розкриття сутності інфляції та причин її виникнення, специфіку інфляційних процесів в Україні та необхідні заходи щодо запобігання їх негативних соціально-економічних наслідків.

Рекомендована література:

1 [116-157], 8 [98-144], 9 [129-160], 13 [121-157], 4 [153-173, 266-277]

Основні терміни та поняття:

економічна система, спосіб виробництва, суспільно-економічна формація, виробничі відносини, техніко-економічні, організаційно-економічні та соціально-економічні відносини, механізм господарювання, продуктивні сили, традиційна економічна система, ринкова економічна система, змішана економіка, командно-адміністративна економічна система, перехідна економічна система, робоча сила, засоби виробництва, предмети і засоби праці, фактори виробництва, праця, земля, капітал, підприємницькі здібності, наука, техніка, потреби, корисність, мотив, економічні потреби, особистий фактор виробництва, економічний інтерес, власність, право власності, приватизація, роздержавлення.

Завдання для самопідготовки:

1. У чому суть натурального виробництва?
2. Дайте визначення товарному виробництву, які умови та причини обумовили його виникнення?
3. У чому суть економічної відокремленості виробника?

4. Побудувати схему етапів розвитку товарного господарства, пред- ставити їх спільні і відмінні риси.
5. Коли товарне виробництво набуває всезагального характеру?
6. Що таке гроші і які причини їх виникнення?
7. З'єднати правильні відповіді лінією:

<i>Функції грошей</i>	<i>Зміст функцій грошей</i>
Міра вартості	Гроші слугують посередником в обміні
Засіб обігу	Гроші забезпечують погашення бор- гових зобов'язань
Засіб нагрома- дження	Гроші використовуються в обігу між різними країнами
Засіб платежу	Гроші перетворюються в багатство
Світові гроші	Гроші слугують еквівалентом варто- сті всіх товарів

8. У чому суть функції грошей?
9. Що таке інфляція? Пояснити причини виникнення інфляційних про- цесів.

10. У чому полягає специфіка інфляційних процесів в Україні та якими показниками вони характеризуються у теперішній час?

11. Побудувати структурну схему за назвою «Інфляція та її види» (за різ- ними критеріями).

12. Структурувати причини та наслідки інфляції, а також зробити аналіз впливу інфляції на економічні процеси та розвиток України, використовуючи офіційну статистичну інформацію.

5. Розв'язати задачі.

Задача 1. Як зміниться мінова вартість товарів 18 олівців = 50 зошитів, якщо вартість олівців впаде в 2 рази, а вартість зошитів зросте в 2 рази?

- A. 18 олівців = 12,5 зошитів;
- B. 12,5 олівців = 18 зошитів;
- C. 9 олівців = 100 зошитів;
- D. 36 олівців = 12,5 зошитів.

Задача 2. Обчисліть, скільки грошей необхідно випустити в обіг, якщо но- мінальний ВВП країни дорівнює 152 млрд. грн., одна грошова одиниця обер- тається 8 разів на рік, а грошова маса на початку року становила 14 млрд.грн.

Задача 3. Що можна сказати про рівень цін, якщо грошова маса зросла на 8 %, швидкість обігу грошової одиниці збільшилася на 15 %, а обсяг виробництва зріс на 24,2 %?

Задача 4. Використовуючи наведені в таблиці дані, визначити темпи інфляції для кожного року.

<i>Рік</i>	<i>Рівень цін, %</i>
2013	100
2014	113
2015	126
2016	138

Тестові завдання:

1. Товарне виробництво – це:

- A. процес створення матеріальних благ та надання платних послуг;
- B. організація господарськими суб'єктами виробництва життєво необхідних благ;
- C. організація суспільного господарства, в якому відокремлені виробники виготовляють продукти і послуги для обміну, продажу;
- D. організація суспільного виробництва, при якому продукти праці призначені для власного використання виробників;
- E. процес створення матеріальних благ та надання послуг за умови обмеженості ресурсів.

2. Основними передумовами виникнення товарного виробництва є:

- A. прямиий зв'язок між виробництвом і споживанням та примітивний набір продуктів, що виготовлялись;
- B. суспільний поділ праці та економічна відокремленість виробників;
- C. економічні зв'язки між виробниками і задоволення потреб споживачів;
- D. планування виробництва і суспільна власність;
- E. суспільна власність на засоби виробництва, і, відповідно, продукти праці.

3. Основними типами товарного виробництва є:

- A. просте і розвинуте;
- B. звичайне і підприємницьке;
- C. одиничне і капіталістичне;
- D. просте і складне;
- E. розвинуте і підприємницьке.

4. Товар – це:

- A. річ, створена природою;
- B. продукт, вироблений для внутрігосподарського споживання;
- C. продукт праці, призначений для обміну шляхом купівлі-продажу;
- D. майно, що передається у спадок;
- E. продукт, вироблений у власному підсобному господарстві для задоволення потреб сім'ї.

5. В якій із відповідей правильно названі властивості товару?

- A. мінова вартість і вартість;
- B. споживча вартість і вартість;
- C. мінова вартість і ціна;

- D. ціна і цінність;
E. корисність і користь.
- 6. Вкажіть, яке визначення розкриває сутність грошей?**
- A. це особливий товар, що виконує роль загального еквівалента вартості усіх інших товарів;
B. це не річ, а як і будь-який товар - суспільні відносини, прикриті речовою формою;
C. це вартісне відношення відособлених виробників;
D. володіють загальної споживчою вартістю, що укладається в їхні здатності безпосередньо обмінюватися на всі товари;
E. все вищевикладене - вірно.
- 7. Економічна суть грошей розкривається у визначенні “Гроші – це:**
- A. всезагальний еквівалент обміну товару;
B. форма вираження вартості;
C. засіб платежу;
D. інструмент розподілу економічних благ;
E. стимулятор ділової активності».
- 8. При оплаті комунальних послуг гроші виконують функцію:**
- A. міри вартості;
B. засобу платежу;
C. засобу обігу;
D. засобу накопичення;
E. світових грошей.
- 9. Споживча вартість товару – це:**
- A. сукупність його споживчих властивостей;
B. його здатність задовольняти певну потребу виробника;
C. його здатність задовольняти певну потребу інших людей - покупців;
D. його здатність бути оціненим грошима;
E. властивість товару бути обмінаним у певній пропорції на інші товари.
- 10. Яку залежність виражає закон грошового обігу?**
- A. залежність між кількістю паперових і повноцінних грошей;
B. залежність між сумою цін товарів і швидкістю обігу грошей;
C. залежність між товарною і грошовою масою;
D. залежність між паперово-грошовою масою і золотим запасом країни;
E. залежність між міжнародною розрахунковою одиницею („ЄВРО”) і паперово-грошовою масою.
- 11. Дайте визначення інфляції:**
- A. ріст цін, який перевищує ріст реального ВВП (валового національного продукту);
B. ріст цін, викликаний випуском паперових грошей;
C. підвищення купівельної спроможності грошей;
D. підвищення купівельної спроможності покупців;
E. усі перераховані вище визначення невірні.
- 12. Інфляція пропозиції може виникнути через:**
- A. зростання дефіциту державного бюджету;
B. зростання дефіциту платіжного балансу країни;
C. зростання ставок заробітної плати;
D. зростання чистого експорту.
- 13. Інфляція попиту:**

- А. спостерігається, коли сукупний попит зростає швидше за виробничий потенціал економіки;
- В. може спричинитися зростанням споживчих та інвестиційних видатків;
- С. може спричинитися зростанням урядових видатків та чистого експорту;
- Д. всі попередні відповіді правильні;
- Е. серед вказаних вище немає жодної вірної відповіді.
- 14. Визначте, з якою функцією грошей пов'язане виникнення інфляції?**
- А. міра вартості;
- В. засіб обігу;
- С. засіб платежу;
- Д. засіб утворення (накопичування) скарбів;
- Е. світові гроші.
- 15. Чим забезпечується суспільна цінність сучасних паперових грошей?**
- А. золотим запасом країни;
- В. товарами і послугами, що виробляються в країні;
- С. золотим запасом країни і товарами та послугами, що в ній виробляються;
- Д. державним бюджетом країни.

Тема 4: Ринок як форма організації суспільного виробництва

1. *Сутність та види ринків. Умови ефективного функціонування ринку.*
2. *Функції ринку.*
3. *Ринкові відносини, їх суб'єкти та об'єкти. Структура ринку.*
4. *Сутність та види інфраструктури ринку.*

В цій темі необхідно вивчити об'єкти ринкових відносин та структуру ринку. Ринок споживчих товарів і послуг. Роль споживчого ринку в реалізації особистих потреб і зростанні добробуту населення.

Ринки виробничих ресурсів: засобів виробництва, землі і робочої сили. Виробництво і попит на виробничі ресурси. Загальні методологічні проблеми формування цін на ресурси. Пропонування виробничих ресурсів і проблеми їх ви користування. Правило максимізації прибутку.

Ринок робочої сили. Конкретні моделі ринку праці. Проблеми рівня і диференціації ставок заробітної плати. Ринок землі. Проблеми формування ринку землі в Україні.

Фінансовий ринок. Ринок грошей. Важелі державного регулювання ринка грошей. Кредитний ринок та його структура. Суб'єкти кредитного ринку. Ринок цінних паперів, його суть і функції. Роль фінансового ринку щодо мобілізації суспільного капіталу, його руху і розвитку виробництва. Інфраструктура ринку, її елементи та функції.

Рекомендована література:

8 [145-175], 9 [170-194], 13 [165-173], 14 [177-203].

Основні терміни та поняття:

ринку, ринкове господарство, бюджетний сектор, ринковий сектор, фу-

нкція регулювання, функція стимулювання, розподільча функція, санаційна функція, алокаційна функція, інформативна функція, функція інтеграції, об'єкт ринкових відносин, суб'єкт ринкових відносин, структура ринку, інфраструктура ринку, ринок споживчих товарів та послуг, ринок капіталу, ринок засобів виробництва, ринок грошового капіталу, ринок цінних паперів, ринок праці, валютний ринок, ринкові інструменти, ринкова кон'юнктура, місцевий ринок, регіональний ринок, національний ринок, міжнародний ринок, біржа, універсальна біржа, товарна біржа, фондова біржа, валютна біржа, біржа праці, фрахтова біржа, страхова компанія, акція, облігація, вексель, опціон, ф'ючерс, онкольна угода, хеджування, аукціон, дилер, брокер.

Завдання для самопідготовки:

1. Побудувати структурну схему за назвою «Класифікація ринків» (за різними ознаками).
2. Охарактеризувати етапи формування ринкового господарства та їх особливості.
3. З'ясувати зміст функцій сучасного ринку. Яка з них, на Вашу думку, “не працює” в економіці сучасної України?
4. Які види ринків ви можете назвати?
5. Чому ринок є полі системним утворенням з надзвичайно складною структурою?
6. Як співвідносяться між собою і наскільки взаємопов'язані ринок споживчих товарів і послуг, ринок інвестицій і капіталу, фінансово-кредитний ринок, ринок трудових ресурсів, ринок інформації та ін.?
7. Розкрийте сутність ринкової інфраструктури та її соціальну роль.
8. Які найхарактерніші ознаки і різновиди/ біржової діяльності?
9. Чому в сучасному ринковому господарстві існують тіньові відносини та зв'язки? Визначити причини існування тіньового ринку.
10. Пояснити, що саме називав А.Сміт “невидимою рукою ринку”? Чому?
11. З'єднати вірні відповіді лініями:

Види ринків

Елементи інфраструктури ринку

Ринок праці

Товарна біржа

Фінансовий і валютний

Фондова біржа

Валютна біржа

ринки
Ринок товарів і послуг
Інформаційний ринок

?

Служба зайнятості
Банк
Страхова компанія
Аукціон
Ярмарок
Інвестиційний фонд
Кадрове агентство
Інформаційно-довідкова служба

Тестові завдання:

- Значте реальну послідовність етапів становлення та розвитку ринку:**
 - регульований ринок, класичний вільний ринок, соціально орієнтований ринок;
 - класичний ринок, вільний ринок, регульований ринок, соціально орієнтований ринок;
 - вільний ринок, регульований ринок, соціально орієнтований ринок;
 - соціально орієнтований ринок, вільний ринок, класичний ринок.
- Вкажіть, яку функцію виконує ринок, самоочищаючись від неконкурентоспроможних господарств, підтримуючи найбільш ефективних:**
 - регулювання;
 - стимулювання;
 - розподільчу;
 - санації;
 - алокаційну;
 - інформативну;
 - інтеграції.
- Вкажіть, який суб'єкт ринку виконує наступну функцію: пропонує суспільні блага без прямої їх оплати:**
 - домашні господарства;
 - підприємства;
 - держава;
 - різні добровільні організації та спілки.
- Вкажіть, яку функцію виконує ринок, визначаючи всі економічні процеси у суспільному виробництві, встановлюючи пропорції і сфери розподілу обмежених економічних ресурсів за рахунок впливу на попит та пропозицію:**
 - регулювання;
 - стимулюючу;
 - алокаційну;
 - інформативну.
- Серед перелічених видів бірж виключіть зайву:**
 - валютна;
 - товарна;
 - грошова;
 - фрахтова;
 - фондова;
 - праці.
- Випущений банком документ, який засвідчує наявність грошового депозиту і**

зобов'язання виплатити цю суму його тримачеві у певний строк, є:

- A. вексель;
- B. облігація;
- C. акція;
- D. сертифікат.

7. За розмірами ринок поділяється на:

- A. міський, районний, державний, світовий;
- B. місцевий, регіональний, національний, світовий;
- C. місцевий, районний, обласний, державний;
- D. місцевий, регіональний, національний, міжнаціональний, міжнародний.

8. Дайте вірне і найбільш повне визначення ринку. Ринок – це:

- A. система економічних відносин, які пов'язані з обміном товарів та послуг;
- B. система економічних відносин з приводу купівлі-продажу товарів та послуг на основі широкого використання різноманітних форм власності, товарно-грошових та фінансово-кредитних інструментів;
- C. взаємодія покупця і продавця у сфері суспільного виробництва товарів задля задоволення потреб споживачів;
- D. це система розподілу товарів, метою якої є задоволення основних цілей діяльності продавця – отримання ним прибутку.

9. Інфраструктура ринку – це:

- A. комплекс інституцій, які обслуговуються інтереси покупців у купівлі необхідних їм товарів;
- B. біржа, на якій продаються контракти на поставку товарів, укладаються угоди з купівлі-продажу валюти, золота, робочої сили, фрахтові угоди;
- C. це система державних, приватних і громадських організацій та установ, технічних засобів, що обслуговують інтереси суб'єктів ринкових відносин, забезпечують їх ефективну взаємодію;
- D. це сукупність галузей та видів діяльності, які обслуговують виробничу сферу економіки.

10. Біржа – це:

- A. організаційно-правова форма оптової торгівлі масовими товарами, що мають змінні якісні параметри;
- B. форма організації взаємодії покупців та продавців на основі використання широкого кола форм власності;
- C. організаційно-правова форма оптової торгівлі масовими товарами, що здійснюється нерегулярно у моменти зростання попиту;
- D. організаційно-правова форма оптової торгівлі товарами масового виробництва, цінними паперами, золотом, валютою, робочою силою та послугами фрахтування.

Тема 5: Ринковий механізм саморегулювання і ціноутворення

1. *Суть попиту. Фактори, що визначають попит. Закон попиту.*
2. *Пропозиція: зміст та фактори, що на неї впливають. Закон пропозиції.*
3. *Еластичність попиту та пропозиції.*
4. *Взаємодія попиту та пропозиції. Поняття ринкової рівноваги.*

При вивченні першого питання даної теми слід увагу приділити факто-

рам, що визначають попит. Чітко встановити, які саме детермінанти впливають на величину попиту, а які, власне, на сам попит. Як ці зміни (цей вплив) зображається графічно. Пояснити зміст закону попиту.

Визначити зміст пропозиції. Звернути увагу на фактори, що визначають величину пропозиції, та графічне зображення залежності величини пропозиції від ціни (дію закону пропозиції). Також окремо детально слід розглянути вплив нецінових факторів на пропозиції та вміти графічно зобразити залежність пропозиції від ціни. Варто розібратись з питанням, чому саме ці фактори називаються неціновими.

При розгляді третього питання необхідно пояснити не лише поняття еластичності, але й факторів, що впливають на еластичність. Визначте, де практично на підприємстві при здійсненні яких саме процесів чи розрахунків використовується поняття еластичності. Для закріплення одержаних знань потрібно розв'язати представлені нижче задачі.

В четвертому питанні потрібно розкрити зміст ринкової рівноваги, пояснити, які фактори на неї впливають і як часто виникає ринкова рівновага.

Рекомендована література:

1 [184-206], 8 [175-185], 13 [186-203], 14 [186-189]

Основні терміни та поняття:

попит, платоспроможний попит, обсяг попиту, крива попиту, закон попиту, нецінові фактори попиту, нормальні товари, товари нижчої якості, товари Гіффена, еластичність попиту, абсолютно еластичний попит, абсолютно нееластичний попит, одинична еластичність попиту, пропозиція, обсяг пропозиції, крива пропозиції, закон пропозиції, нецінові фактори пропозиції, еластичність пропозиції, абсолютно еластична пропозиція, абсолютно нееластична пропозиція, одинична еластичність пропозиції, чинники впливу на еластичність попиту та пропозиції, ринкова рівновага, ціна ринкової рівноваги, порушення ринкової рівноваги, дефіцит товару, надлишок товару.

Завдання для самопідготовки:

1. Розкрити зміст закону попиту та вказати, які фактори і як саме чинять вплив на попит.
2. Детально пояснити, у чому особливості впливу чинників попиту на продукт.
3. Пояснити різницю між індивідуальним та ринковим попитом; вказати, як саме вони формуються.
4. З'ясувати, чим відрізняються категорії «попит» та «величина попиту», «пропозиція» та «величина пропозиції».
5. Обґрунтувати умови досягнення ринкової рівноваги.
6. Розв'язати задачі.

Задача 1. Визначити коефіцієнт цінової еластичності попиту і зміну ви-

трат споживачів, якщо відомо, що

при збільшенні ціни на комп'ютери з 3500 до 4700 грн. величина попиту зменшилася від

150 до 80 шт. Охарактеризуйте попит на даний товар.

Задача 2. Попит і пропозиція на ринку певного товару задані у вигляді функцій: $Q_D = 300 - P$; $Q_S = 8P - 60$. Визначити аналітично й графічно точку рівноваги на даному ринку.

Як зміниться ситуація на ринку, якщо буде встановлено фіксовані ціни: А) $P_1 = 35$ грн.; В) $P_2 = 45$ грн. Проаналізувати ситуацію графічно.

Задача 3. Визначити коефіцієнт еластичності за ціною, якщо при ціні 5 грн. попит становить 16 тис. одиниць продукції на рік, а при ціні 4 грн. – 18 тис. одиниць продукції на рік. Охарактеризувати ступінь отриманої еластичності попиту. Яку цінову політику доцільно проводити виробнику?

Тестові завдання:

1. Попит це:

- А. потреба, задовольнити яку бажає економічний суб'єкт;
- В. гроші, які економічний суб'єкт готовий заплатити за певний товар;
- С. плани покупця, щодо придбання певного товару у певній кількості;
- Д. кількість товару, яка може бути куплена при тих чи інших цінах за його одиницю.

2. Як виявляється дія закону попиту?

- А. кількість товарів чи послуг, які купуються, залежить від рівня їхніх цін;
- В. зниження ціни веде до відповідного зростанню величини попиту;
- С. зниження ціни сприяє збільшенню обсягу продажу даного товару і послуг;
- Д. підвищення ціни товару викликає зниження обсягу продажу товару і послуг;
- Е. усе вищевикладене - вірно.

3. Який фактор не впливає на ринковий попит?

- А. смаки і сподобання споживачів;
- В. населення і число споживачів на ринку;
- С. грошові доходи споживачів і ціни на взаємодоповнюючі товари;
- Д. споживчі чекання щодо майбутніх цін і доходів;
- Е. зміни фіскальної політики щодо підприємств.

4. Пропозиція - це:

- А. кількість товару, здатна задовольнити існуючі потреби з урахуванням ціни за його одиницю;
- В. кількість виробленого товару;
- С. кількість товару, яка буде вироблена у майбутньому і здатна задовольнити потреби споживачів;
- Д. кількість товару, яка може бути вироблена і запропонована до продажу у даний час за певної ціни за його одиницю;
- Е. кількість товару, що купується на ринку за певного рівня цін.

5. Як виявляється дія закону пропозиції?

- А. як пряма залежність між ціною товару і кількістю їхніх продажів на ринку;
- В. кількість і обсяг товарів змінюються відповідно до зміни їхньої ціни;

- С. зниження цін на даний товар викликає скорочення його виробництва, відповідно, пропозиція на ринку;
- Д. усе вищевикладене - вірно.
- 6. Які фактори впливають на ринкову пропозицію?**
- А. ціни на ресурси для виробництва даного товару;
- В. характер і рівень застосовуваної технології;
- С. податки і дотації;
- Д. чекання зміни цін і число продавців на ринку;
- Е. усе вищевикладене - вірно.
- 7. Ціна ринкової рівноваги - це:**
- А. офіційно встановлений законом нижній рівень ціни;
- В. офіційно встановлений законом верхній рівень ціни;
- С. ціна, що встановлюється на ринку під впливом взаємодії попиту й пропозиції;
- Д. ситуація, у якій величина пропозиції за існуючої ціни перевищує величину попиту;
- Е. ситуація, у якій величина пропозиції за існуючої ціни перевищує величину попиту;
- Ф. ситуація, у якій величина попиту за існуючої ціни перевищує величину пропозиції.
- 8. Еластичність пропозиції за ціною - це:**
- А. швидкість реагування виробника на зміну цін;
- В. можливості виробника змінити обсяг виробництва, змінюючи ціни;
- С. ступінь зміни обсягу пропонованого товару залежно від зміни ціни;
- Д. ступінь зміни величини цін залежно від зміни величини пропозиції;
- Е. правильна відповідь не вказана.
- 9. Якщо ринкова ціна нижча за рівноважну, то:**
- А. виникає дефіцит товару;
- В. з'являється надлишок товару;
- С. знижується ціна ресурсів;
- Д. у галузь увійдуть нові фірми.
- 10. Зміна величини попиту означає:**
- А. зміну положення кривої попиту;
- В. посилення (послаблення) дії нецінових факторів попиту;
- С. перехід на конкретній кривій попиту від одного співвідношення "ціна – кількість товару" до іншого;
- Д. зміщення кривої попиту вправо;
- Е. зміщення кривої попиту вліво.

Тема 6: Конкуренція та монополія у ринковій економіці

- 1. Конкуренція та її місце в ринковій економіці. Функції конкуренції, її позитивні та негативні сторони.*
 - 2. Внутрішньогалузева і міжгалузева, цінова і нецінова конкуренція.*
 - 3. Досконала конкуренція. Недосконала конкуренція та її типи.*
 - 4. Сутність, причини та види монополізму.*
- При розгляді першого питання слід визначити зміст поняття «конкурен-

ція», дати різні варіанти тлумачення даної дефініції. Пояснити, як на ринку виявляється конкуренція та визначити її місце в ринковій економіці, розкрити зміст її функцій та механізм реалізації. Вказати на позитивні та негативні риси конкуренції. Важливо встановити переваги конкуренції у формуванні ринкового середовища.

Розгляд другого питання передбачає визначення видів конкуренції та їх особливостей. Важливо зазначити, за що саме відбувається міжгалузева конкуренція та як саме вона проходить. Пояснити, між якими галузями української економіки відбувається міжгалузева конкуренція. Виявити інструменти нецінової конкуренції, а також чесної та нечесної. Встановити, що основним інструментом цінової конкуренції є ціна.

Третє питання передбачає аналіз досконалої та існуючих видів недосконалої конкуренції. При розгляді даного питання потрібно встановити умови досконалої конкуренції та навести приклади ринків товарів, де домінує даний тип конкурентної боротьби.

Розкрити зміст монополії, пояснити прагнення підприємця до утворення власної монополії, позитивні та негативні сторони існування даного типу ринкової структури. Визначити переваги природної монополії та галузі, де вона існує. Пояснити, які втрати несе суспільство від існування монополій та зазначити заходи антимонопольного регулювання держави.

Рекомендована література:

1 [206-217], 9 [355-370], 13 [187-190], 14 [207-219]

Основні терміни та поняття:

конкуренція, умови виникнення конкуренції, позитивні риси конкуренції, негативні риси конкуренції, функція регулювання, функція мотивації, функція розподілу, функція контролю, віоленти, пацієнти, комутанти, експлеренти, внутрішньогалузева конкуренція, міжгалузева конкуренція, міжнародна конкуренція, сумлінна конкуренція, нечесна конкуренція, цінова конкуренція, нецінова конкуренція, досконала конкуренція, недосконала конкуренція, монополістична конкуренція, олігополія, «жорстка» олігополія, «розмита» олігополія, монополія, концентрація, централізація, чиста монополія, природна монополія, економічна монополія, адміністративна монополія, закрита монополія, відкрита монополія, монопольна влада, монопольний прибуток, переваги монополій для суспільства, недоліки монополій, антимонопольне законодавство.

Завдання для самопідготовки:

1. Для кожної ситуації, наведеної нижче, знайти відповідний тип ринкової структури:

А. на ринку оперує велика кількість постачальників, кожний з яких пропонує фірмове взуття за відносно подібними цінами;

В. на ринку оперує єдиний постачальник телекомунікаційних послуг;

С. велика кількість фермерів пропонує картоплю на ринку за однаковою

ціною;

D. декілька великих фірм функціонує на ринку автомобільних шин;

E. одна фірма робить штурманські прилади.

3. Розкрити зміст функцій конкуренції. Які основні ознаки моделі ринку чистої конкуренції?

4. З'ясувати, у чому полягає принципова різниця між досконалою і недосконалою конкуренцією?

5. Назвати позитивні риси монополії. Пояснити, за яких умов монополія є об'єктивно необхідною?

Тестові завдання:

1. Чиста монополія:

- A. пропозиція виходить від одного суб'єкта;
- B. пропозиція виходить від групи виробників, окремі з яких мають переважну частку на ринку;
- C. пропозиція виходить від кількох великих фірм;
- D. єдиний виробник продукції, що не має близьких заміників.

2. Який кількісний критерій визначення монопольного стану підприємств прийнято в Україні:

- A. не прийнято;
- B. частка ринку товару одного підприємства становить понад 70%;
- C. частка ринку товару одного підприємства становить понад 35%;
- D. частка ринку товару одного підприємства становить понад 50%.

3. Поняття "чиста конкуренція" передбачає, що:

- A. значне число фірм в галузі випускає стандартні товари;
- B. є багато покупців, що купують цей товар за поточною ціною;
- C. всі продавці і покупці мають повну інформацію про ринок;
- D. має місце вільний вхід на цей ринок і вихід з нього;
- E. всі попередні відповіді вірні.

4. Олігополія - це ринкова структура, де оперує:

- A. велика кількість конкуруючих фірм, що виробляють однорідну продукцію;
- B. велика кількість конкуруючих фірм, що виробляють диференційовану продукцію;
- C. невелика кількість конкуруючих фірм;
- D. тільки одна велика фірма; тільки один крупний покупець.

5. Якого виду монополії не існує:

- A. нормальна;
- B. природна;
- C. економічна;
- D. відкрита;
- E. закрита.

6. Ринки досконалої і монополістичної конкуренції мають загальну рису:

- A. виробляються диференційовані товари;
- B. на ринку оперує велика кількість споживачів і продавців;
- C. для кожної фірми характерна своя горизонтальна крива попиту;
- D. випускаються однорідні товари;
- E. ринкова поведінка кожної фірми залежить від реакції конкурентів.

- 7. Монополістична конкуренція характеризується тим, що:**
- A. фірми не можуть вільно вступати до ринку та виходити з нього;
 - B. на ринку діє невелика кількість фірм;
 - C. фірми випускають диференційовану продукцію;
 - D. фірми не мають ніякого впливу на ринкову ситуацію.
- 8. Недобросовісна конкуренція характеризується:**
- A. незаконним використанням товарного знаку;
 - B. володінням контролю над цінами;
 - C. пропозицією диференційованого товару;
 - D. неціновими методами продажу.
- 9. Ознакою досконалої конкуренції є:**
- A. на ринку одна фірма пропонує рідкісний (дефіцитний) товар;
 - B. велика кількість фірм, що конкурують між собою, пропонують однорідну продукцію;
 - C. декілька фірм, що конкурують між собою, пропонують диференційовану продукцію;
 - D. рішення одного з конкурентів чинить вплив на рішення інших учасників конкурентної боротьби.
- 10. Моносонія – це:**
- A. монополія продавця на ринку;
 - B. монополія покупця на ринку;
 - C. ринок, де зустрічаються монополіст-покупець та монополіст-продавець;
 - D. ринок, де приватній монополії протистоїть монополія держави.

Тема 7: Підприємство як об'єкт економічного аналізу

1. *Зміст, основні принципи та ознаки підприємництва*
2. *Організаційно-правові форми підприємництва.*
3. *Сучасні форми підприємницької діяльності.*
4. *Класифікація підприємств за розміром та їх характеристика. Малий бізнес.*
5. *Фонди підприємств та їх кругообіг. Стадії та форми кругообороту капіталу. Основний та оборотний капітал.*

Після вивчення цієї теми необхідно знати, що підприємство – первинна ланка економіки. Правові форми підприємства. Надати соціально-економічну характеристику підприємств.

Визначити функції підприємства та основні організаційні засади процесу виробництва. Обмеженість ресурсів та шляхи її подолання. Розкрити зміст закону спадної віддачі ресурсів.

Визначити суть підприємництва та умови його існування, підприємництва в системі товарного виробництва. Підприємництво і бізнес. Охарактеризувати та встановити відмінності між підприємствами різних форм організації та власності. Встановити особливості їх заснування та функціонування.

Визначити місце малих підприємств в економічній системі суспільства: суть, основні критерії і функції малих підприємств; відносини між підприємс-

твами різних форм власності; роль малих підприємств у формуванні конкурентного середовища.

З'ясувати відмінності між оборотом та кругооборотом капіталу. Пояснити структуру кругообороту капіталу та обороту капіталу.

Рекомендована література:

1 [264-299], 8 [236-252], 9 [195-243], 13 [230-270], 14 [299-315]

Основні терміни і поняття:

підприємництво; підприємницька діяльність, теорії підприємництва, принципи підприємництва, ознаки підприємництва, підприємець, бізнес, фірма, підприємство, ознаки підприємств, одноосібне володіння, партнерство, корпорація, повне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, командитне товариство, відкрите акціонерне товариство, закрите акціонерне товариство, приватне підприємство, колективне підприємство, державне підприємство, спільне підприємство, мале підприємство, середнє підприємство, велике підприємство, венчурний бізнес, лізинг, франчайзинг, інжиніринг, мерчендайзинг, фонди підприємства, виробничі фонди, невиробничі фонди, основні виробничі фонди, активна частина, пасивна частина, амортизація основних фондів, фізичне зношування, моральне зношування, оборотні фонди підприємства, фонди обігу, кругооборот виробничих фондів, оборот виробничих фондів.

Завдання для самопідготовки:

1. Охарактеризувати економічну категорію «підприємництво».
2. Зробити порівняльний аналіз класичної та інноваційної моделей підприємництва.
3. Назвати принципи та умови підприємницької діяльності.
4. Розкрити економічну сутність підприємства.
5. Пояснити, як створюються умови для утвердження ринкової моделі діяльності підприємства?
6. З'ясувати, які особливості малого бізнесу і в чому його перевага перед іншими формами господарювання?
7. Перерахувати складові економічного середовища діяльності підприємства в умовах ринкового господарювання.
8. Вказати, який принцип лежить в основі поділу капіталу підприємства на основний і оборотний.
9. Знайти відповідності між термінами та їх визначеннями.

Дані для виконання:

Термін	Визначення
1 Акціонерне товариство	А. Товариство, учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'я-

	заннями товариства усім своїм майном
2 Публічне акціонерне товариство	В. Господарське товариство, яке включає поряд з одним або декількома учасниками, які несуть повну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, також одного або більше учасників, відповідальність яких обмежується вкладом у майно товариство
3 Господарське товариство	С. Товариство, яке має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Учасники такого товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів в майно товариства
4 Приватне акціонерне товариство	Д. Товариство, статутний капітал якого поділено на частки, розмір яких визначено законодавством, і учасники якого відповідають за борги товариства своїми внесками до статутного капіталу, а при недостатності цих сум - додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника
5 Командитне товариство	Е. Товариство, акції якого розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржі
6 Повне товариство	Ф. Товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, та несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій
7 Товариство з додатковою відповідальністю	Г. Підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди між юридичними особами та громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку
8 Товариство з обмеженою відповідальністю	Н. Акціонерне товариство, акції якого можуть розповсюджуватись шляхом вільної, відкритої підписки та доступної всім бажаним купівлі-продажу на біржах

10. Встановити відповідність у вигляді комбінації цифр і букв.

1 Основний капітал	А. Втрата первісних властивостей обладнання внаслідок дії сили тертя
2 Оборотний капітал	В. Втрата верстатами частини своєї вартості в результаті появи нових енергозберігаючих верстатів або здешевлення їх виробництва

3 Моральне зношення	С. Будівлі, споруди та обладнання
4 Резервний фонд	Д. Зарплата робітників, витрати на сировину та матеріали, паливо та електроенергію
5 Фізичне зношення	Е. Кошти підприємства, накопичені для заміни зношених знарядь праці

14. Розв'язати задачі.

Задача 1. На виробничі будівлі і споруди було витрачено 112 тис. дол., на придбання машин, верстатів і устаткування – 103 тис. дол., на купівлю сировини, напівфабрикатів – 40 тис. дол. на найом робочої сили – 65 тис. дол., на допоміжні матеріали – 5 тис. дол. Обчислити величини основного і оборотного капіталу, величину авансованого капіталу. Дати визначення оборотного капіталу.

Задача 2. Основний капітал, вартістю 160 тис. дол. відтворюється за 10 років, а оборотний капітал, що становить 40 тис. дол., здійснює щороку 5 оборотів. Визначити загальний оборот капіталу протягом року.

13. Обґрунтувати необхідність і напрямки розвитку малого підприємництва в Україні.

Тестові завдання:

1. Підприємство – це:

- A. основні принципи філософії фірми, її ключові переконання і система цінностей;
- B. сформульоване положення, яке показує загальний напрямок, у якому фірма прагне проводити свою політику;
- C. економічна одиниця, в якій поєднуються фактори виробництва;
- D. сформульована конкретна кількісна ціль, яку фірма прагне досягнути за певний проміжок часу.

2. Уточніть, яке положення розкриває поняття "економічна відокремленість підприємства"?

- A. це економічна ефективність і усупільнення виробництва;
- B. це економічна оперативність і господарська самостійність;
- C. це економічна самостійність і юридична правочинність;
- D. це економічна замкнутість і юридична обмеженість;
- E. це економічна обмеженість і юридична всездозволеність.

3. Що включає поняття "економічна самостійність підприємства"?

- A. здатність забезпечити вдосконаленість відтворювального процесу, заснованого на відокремленні ресурсів підприємства і їх повному самостійному обороті;
- B. здатність відшкодувати витрати за рахунок результатів власної діяльності;
- C. здатність (можливість) привласнювати результати виробництва від використання власних засобів виробництва;
- D. наявність економічного інтересу і локальної мети виробництва;
- E. всі відповіді правильні.

4. Здібності до підприємництва – це:

- A. здатність залучати позичковий капітал для виробництва;

- V. здатність раціонально об'єднувати усі фактори виробництва в єдиний процес виробництва з метою одержання прибутку;
 - C. здатність удосконалювати засоби виробництва;
 - D. здатність організувати виробництво нових видів продукції;
 - E. правильна відповідь відсутня.
- 5. Метою функціонування капіталу у підприємстві є:**
- A. задоволення суспільних потреб;
 - V. отримання прибутку;
 - C. здійснення науково-технічного прогресу;
 - D. створення товарних запасів.
- 6. Підприємство - це:**
- A. вид економічної діяльності;
 - V. свобода вибору термінів і методів діяльності, самостійність у прийнятті рішень;
 - C. самостійна, ініціативна господарська діяльність громадян, спрямована на отримання прибутку (доходу) і здійснюється від свого імені на власний ризик та під особисту майнову відповідальність чи юридичної особи-підприємства (організації);
 - D. власник капіталу, а також тією чи іншою мірою менеджер;
 - E. певний стиль і тип господарської поведінки, особливий вид діяльності.
- 7. Які атрибути характеризують підприємство як юридичну особу?**
- A. наявність статуту і статутного фонду;
 - V. наявність самостійного балансу витрат і доходів;
 - C. наявність розрахункового рахунка в банку;
 - D. наявність печатки, поштової адреси, фірмового найменування;
 - E. все вищевикладене і є атрибути юридичної особи.
- 8. Які організаційно-правові форми підприємства існують?**
- A. приватне, орендне, кооперативне, змішане підприємство;
 - V. індивідуальне підприємство, партнерства, товариства, акціонерне
 - C. товариство;
 - D. державне підприємство, конгломерат, трести, синдикати;
 - E. командитне товариство, громадські організації, орендне підприємство;
 - F. концерни, транснаціональна компанія, кооператив, картель.
- 9. Яке з наведених визначень розкриває поняття «Підприємство» (відповідно до закону України „Про Підприємство”)?**
- A. є будь-який вид діяльності в умовах ринкової економіки, спрямованої на одержання прибутку;
 - V. є форма бізнесу, зв'язана з діяльністю на ринку з метою одержання прибутку;
 - C. є така діяльність, що зв'язана з одержанням прибутку від випадку до випадку
 - D. є така діяльність, що спрямована на задоволення суспільних потреб;
 - E. є форма бізнесу, яка зв'язана з діяльністю в матеріальному виробництві з метою одержання прибутку.
- 10. Яке із тверджень стосовно підприємства є хибним:**
- A. підприємство є необхідною і визначальною ознакою ринкової економіки;
 - V. підприємство забезпечує розвиток економіки та зростання добробуту населення;
 - C. між терміном «орендар» та «підприємство» є змістові відмінності;
 - D. на відміну від бізнесу, отримання вигоди не є обов'язковим атрибутом підприємства.

Тема 8: Витрати і доходи підприємств

1. *Поняття витрат підприємства та їх класифікація. Собівартість.*
2. *Доход підприємства та його форми. Економічна роль прибутку та фактори, що на нього впливають.*
3. *Показники ефективності підприємницької діяльності.*

Треба мати на увазі, щоб здійснити підприємницьку діяльність, необхідно зробити певні витрати. Тому треба з'ясувати, які затрати у вигляді певних ресурсів – трудових, природних, інформаційних, що мають грошову оцінку, несе той чи інший господарюючий суб'єкт. Особливу увагу доцільно звернути на поділ витрат на постійні та змінні, зовнішні та внутрішні, валові й граничні. Крім того, потребує свого з'ясування, з точки зору цільового спрямування, які витрати пов'язані з реалізацією виробленої продукції.

Починаючи розгляд питання щодо собівартості, її структури та значення, зверніть увагу не тільки на її визначення, а й на дві видові ознаки, які відрізняють собівартість від затрат взагалі. Треба мати на увазі, що співвідношення різних видів витрат у загальних витратах визначає структуру собівартості і пояснити чому вона не однакова в різних галузях. Зверніть увагу на відмінності собівартості залежності від рівня витрат.

Пристаюючи до розгляду питання щодо сутності прибутку, головне з'ясувати, що прибуток є перетвореною формою доданої вартості. Пояснить, чому та яким чином сутність прибутку проявляється через функції, які він виконує, і прибуток виступає показником оцінки результатів діяльності підприємства. Прибуток є регулятором розподілу ресурсів між усіма суб'єктами підприємницької діяльності; прибуток виконує і стимулюючу функцію. Далі слід визначити, що являють собою такі економічні категорії, як норма та маса прибутку. Детально проаналізуйте фактори, що їх визначають.

Далі необхідно визначити сутність такого важливого показника як валовий дохід підприємства та яким чином здійснюється розподіл валового доходу і прибутку підприємства. Головну увагу зосередьте на питанні щодо його використання.

Рекомендована література:

1 [299-330], 13 [298-321], 14 [333-337]

Основні терміни і поняття:

витрати, економічні витрати, альтернативні витрати, прямі витрати, непрямі витрати, зовнішні витрати, внутрішні витрати, постійні витрати, змінні витрати, граничні витрати, середні витрати, собівартість, фактична собівартість, дохід, звичайний дохід, капітальний дохід, дивідендний до-

хід, валовий дохід, середній дохід, граничний дохід, прибуток, функції прибутку, економічний прибуток, нормальний прибуток, бухгалтерський прибуток, ефективність діяльності підприємства, максимізація прибутку, загальна рентабельність, рентабельність виробництва, рентабельність продукції, норма прибутку.

Завдання для самопідготовки:

1. Чи збігаються суспільні витрати з вартістю?
2. Що таке альтернативні витрати виробництва?
3. Що покладено в основу класифікації витрат?
4. Яка різниця між бухгалтерськими та економічними витратами?
5. Що таке собівартість продукції та які її складові?
6. Що являє собою основний і оборотний капітал?
7. Що таке амортизація?
8. Що таке прибуток?
9. Які особливості притаманні прибутку?
10. Що показує норма прибутку і як вона розраховується?
11. Що таке маса прибутку?
12. Які фактори впливають на норму та масу прибутку?
13. Що таке ціна виробництва?
14. Що таке валовий дохід підприємства та які його складові?
15. Які проблеми розподілу валового доходу та прибутку вам відомі? З'ясувати, які доходи може отримувати підприємець.
16. Пояснити, що таке нормальний прибуток.
17. Встановити різницю між постійними та змінними витратами.
18. Визначити, які витрати більш прийнятні для господарської практики — економічні чи бухгалтерські (собівартість)?
19. З'ясувати, з якою метою розраховуються граничні витрати.
20. Вказати, який вид прибутку згідно з чинним законодавством повинні обчислювати підприємства в Україні — бухгалтерський чи якийсь інший?
21. Визначити, яка мета розрахунку норми прибутку на підприємстві.
22. Розв'язати задачі.

Задача 1. Витрати на виробництво 1000 одиниць продукції формувалися, виходячи з (тис. грн.): заробітна плата - 20; сировина й матеріали - 30; будинки й споруди - 250; устаткування - 100. Продано всю продукцію за ціною 122,5 грн/шт., норма амортизації будинків і споруд становить 5%, а термін служби устаткування в середньому дорівнює 5 років. Визначити прибуток фірми до сплати податків.

Задача 2. Розрахувати прибуток підприємства, якщо його валові доходи

за рік склали 900 тис. грн., валові витрати — 500 тис. грн., амортизація основних засобів — 50 тис. грн.

Задача 3. Розрахувати рентабельність підприємства, якщо прибуток за рік становив 100 тис. грн., а витрати на виробництво продукції 500 тис. грн.

Тестові завдання:

1. Всі фонди підприємства поділяються на:

- A. активні та пасивні;
- B. основні та неосновні;
- C. матеріальні та нематеріальні;
- D. виробничі та невиробничі;
- E. виробничі та основні невиробничі.

2. До основних виробничих фондів підприємства належить:

- A. сировина;
- B. робоча сила;
- C. напівфабрикати;
- D. обладнання;
- E. спецодяг.

3. Один цикл руху засобів виробництва через сфери обігу і виробництва з метою збільшення початкової вартості, називається:

- A. оборотом капіталу;
- B. кругооборотом капіталу;
- C. часом обігу капіталу;
- D. обігом капіталу;
- E. авансуванням капіталу.

4. Витрати, які залежать від обсягу виробництва фірми називаються:

- A. змінними;
- B. постійними;
- C. бухгалтерськими;
- D. альтернативними;
- E. зовнішніми.

5. Як називаються додаткові витрати, зв'язані зі збільшенням виробництва на ще одну одиницю продукції?

- A. постійні;
- B. змінні;
- C. альтернативні;
- D. граничні;
- E. дольові.

6. Постійні витрати фірми – це:

- A. витрати на ресурси за ціною, що діяла в момент їх купівлі;
- B. мінімальні витрати виробництва будь-якого обсягу продукції при найбільш сприятливих умовах виробництва;
- C. витрати, що фірма несе навіть у тому випадку, коли продукція не випускається;
- D. неявні витрати;
- E. жодна з наведених відповідей неправильна.

7. Економічні витрати:

- A. включають явні і неявні витрати, в т. ч. і нормальний прибуток;

- В. включають в себе лише явні витрати;
 - С. включають в себе лише неявні витрати;
 - Д. не включають ні явних, ні неявних витрат;
 - Е. перебільшують суму явних і неявних витрат на величину нормального прибутку.
- 8. Витрати, які представляють собою плату за ресурси зовнішнім постачальникам робочої сили, предметів праці, транспорту, називаються:**
- А. зовнішні;
 - В. внутрішні;
 - С. постійні;
 - Д. змінні;
 - Е. валові.
- 9. Валові витрати виробництва – це сума:**
- А. внутрішніх і зовнішніх витрат;
 - В. внутрішніх, зовнішніх і граничних витрат;
 - С. змінних і граничних витрат;
 - Д. внутрішніх і граничних витрат.
- 10. Уточніть, що таке прибуток фірми як доход?**
- А. це різниця між виторгом і валовими витратами;
 - В. це плата за працю підприємця як форма винагороди за організацію і ведення справи;
 - С. це перетворена форма доданої вартості, що виникла в результаті функціонування витрат виробництва;
 - Д. все вищевказане і характеризує прибуток як доход.

Тема 9: Доходи населення та їх розподіл. Заробітна плата

1. *Ринок праці та особливості його функціонування.*
2. *Безробіття, його види та наслідки. Закон Оукена.*
3. *Заробітна плата – категорія розвинутого товарного виробництва. Функції заробітної плати.*
4. *Форми, системи та рівні заробітної плати.*

Перше питання потребує визначення, що являє собою ринок праці та яку власну організаційну структуру він має в Україні, дати відповідь на запитання, що таке працездатне населення, непрацездатне населення, а також - зайнятість.

Розглянути, яким чином визначають рівень зайнятості: повна зайнятість, неповна зайнятість, якими показниками характеризується стан зайнятості.

До низки показників стану зайнятості належать такі: економічно активне населення, економічно неактивне населення, зайняті, безробітні, рівень безробіття в суспільстві. Особливої уваги потребує питання щодо форм існування безробіття. Сьогодні економісти виділяють такі форми безробіття: фрикційне, структурне й циклічне. Особливої уваги заслуговують питання щодо соціально-економічних наслідків безробіття: носії робочої сили втрачають джерело доходів, безробіття різко зменшує ціну робочої сили, посилюється соці-

альне напруження у суспільстві. Але не можна оминати і певні позитивні моменти безробіття: воно являє собою резервну робочу силу, що дозволяє швидко розгорнути те чи інше виробництво, позитивно впливає на тих, хто належить до категорії зайнятих. На завершення розгляду цього питання треба зупинитися на проблемі безробіття, яка дуже гостро стояла і стоїть в Україні.

Особливу увагу слід приділити змісту в напрямку здійснення державного регулювання зайнятості в Україні та розглянути усі фази відтворення робочої сили.

Головну увагу слід приділити умовам, за яких робоча сила є товаром та її особливостям як товару. Усвідомивши, що заробітна платня - це плата за такий специфічний товар як товар робоча сила, треба визначити її функції: відтворювальну, стимулюючу, спеціальну, й надати характеристику форм і систем заробітної плати. Йдеться про такі форми як номінальна і реальна заробітна плата, погодинна та відрядна, а також її системи: тарифна система, відрядна система, преміальні системи тощо.

Рекомендована література:

9 [289-330], 13 [377-390], 14 [344-362]

Основні терміни і поняття:

ринку праці, умови функціонування ринку праці, суб'єкти ринку праці, об'єкт ринку праці, заробітна плата, функції заробітної плати, зайнятість, ефективна зайнятість, фактична зайнятість, економічно активне населення, економічно неактивне населення, працездатне населення, відтворення робочої сили, безробіття, безробітний, рівень безробіття, фрикційне безробіття, структурне безробіття, природне безробіття, фактичне безробіття, молодіжне безробіття, технологічне безробіття, сезонне безробіття, наслідки безробіття, погодинна форма оплати праці, відрядна форма оплати праці, тарифна система заробітної плати, відрядні системи оплати праці, системи колективного преміювання, контрактна система, номінальна заробітна плата, реальна заробітна плата, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум.

Завдання для самопідготовки:

1. Що таке робоча сила? За яких умов робоча сила перетворюється на товар?

2. У чому особливість товару робоча сила?

3. У чому полягає вартість та споживча вартість товару робоча сила?

Розкрити сутність заробітної плати.

4. Розкрити зміст поняття «безробіття» та охарактеризувати його види. Пояснити дію закону Оукена.

5. Якою є проблема безробіття в Україні?

6. Які заходи щодо регулювання зайнятості в Україні у теперішній час є найбільш ефективними? Розглянути системи заробітної плати.
7. Пояснити зв'язок між продуктивністю праці і рівнем заробітної плати.
8. Вказати, що визначає розмір мінімальної заробітної плати і яким є зв'язок між мінімальною заробітною платою та прожитковим мінімумом в Україні.
9. Пояснити, у чому полягає різниця між номінальною і реальною заробітною платою.
10. З'ясувати, які форми і системи заробітної плати використовують в Україні.
11. Чому заробітна плата виступає формою вартості товару робоча сила?
12. Що таке номінальна і реальна заробітна плата та який взаємозв'язок існує між ними?
13. Що таке система заробітної плати?
14. Які напрями стимулювання найманого робітника до високоефективної праці мають місце сьогодні у високо розвинутих країнах?
15. Розв'язати задачі.

Задача 1. У 2013 році в Україні постійне населення складало 47,8 млн. осіб; діти до 16 років, пенсіонери – 20,5 млн. осіб; зайняті – 21,8 млн. осіб; особи, які не працюють і не шукають роботу, - 4,6 млн. осіб. Визначити кількість безробітних і рівень безробіття.

Задача 2. Визначити зміну реальних доходів, якщо при темпі інфляції 50% на місяць номінальні доходи вирости за два місяці в 2 рази.

Задача 3. Визначити кількість робочої сили певного регіону, якщо чисельність структурних безробітних 8 тис. чол., чисельність циклічних безробітних – 3,8 тис. чол., а рівень циклічного безробіття 2,2 %.

Задача 4. Розрахувати реальну заробітну плату, якщо номінальна заробітна плата дорівнює 2000 грн., а індекс споживчих цін становить 1,20.

Задача 5. Фактичний ВВП у певній країні становить 250 тис. у.о., природний рівень безробіття – 6 %, фактичний рівень безробіття – 9 %. Визначити, яким би міг бути потенційний обсяг ВВП згідно з законом Оукена?

Тема 10: Система відносин управління підприємством

1. *Менеджмент та його функції.*
2. *Стилі управління.*
3. *Зміст маркетингу та його функції. Цілі маркетингу.*
4. *Концепції маркетингової діяльності.*

Рекомендована література:

1 [331-355], 9 [200-204]

Основні терміни і поняття:

менеджмент, менеджер, функція планування, функція організації взаємодії, координаційна функція, функція мотивації, функція контролю, американська школа менеджменту, європейська школа менеджменту, японська школа менеджменту, авторитарний стиль управління, демократичний стиль управління, ліберальний стиль управління, «видимий» менеджмент, виконавчий стиль, ініціативний стиль, маркетинг, мета маркетингу, мікро-маркетинг, макромаркетинг, аналітична функція, виробнича функція, збутова функція, функція управління і контролю, концепція вдосконалення виробництва, концепція вдосконалення товару, концепція інтенсифікації комерційних зусиль, концепція маркетингу, концепція соціально-етичного маркетингу.

Завдання для самопідготовки:

1. Проаналізувати зміст функцій менеджменту у їх взаємообумовленості та взаємодії.
2. Пояснити, які є об'єктивні основи зміни моделей управління в ХХІ столітті.
3. Зробити порівняльну характеристику американської, європейської та японської шкіл менеджменту. Результати представити у вигляді таблиці. З'ясувати прийнятність принципів кожної із шкіл для української економіки. Обґрунтувати свою позицію з допомогою прикладів.
4. Оцінити ефективність використання менеджменту на підприємствах України.
5. З'ясувати суть понять «стратегія» та «тактика». Які основні елементи розробки стратегії фірми?
6. Пояснити основні принципи маркетингу.
7. Розкрити зміст та актуальність концепції соціально-етичного маркетингу. Обґрунтувати необхідність та доцільність її реалізації підприємствами у сучасному суспільному виробництві.
8. Проаналізувати цілі маркетингу та степінь їх реалізації в Україні на основі зібраного статистичного матеріалу.

Тестові завдання:

1. Вдосконалення засобів виробництва та підвищення ефективності їх використання було покладено в основу маркетингової концепції:
 - А. вдосконалення виробництва;
 - В. вдосконалення товару;
 - С. інтенсифікації комерційних зусиль;

- D. маркетингу;
 - E. соціально-етичного маркетингу.
- 2. Забезпечення необхідного рівня взаємодії між учасниками та підрозділами організації становить таку функцію менеджменту як:**
- A. організація взаємодії;
 - B. планування;
 - C. мотивація;
 - D. координація;
 - E. контроль.
- 3. До основних функцій маркетингу не належить:**
- A. мотиваційна функція;
 - B. функція управління;
 - C. аналітична функція;
 - D. збутова функція;
 - E. виробнича функція.
- 4. Прихильники цієї концепції вважають, що споживачі будуть більш прихильні до товарів найвищої якості, кращих експлуатаційних властивостей та характеристик. Це концепція:**
- A. вдосконалення виробництва;
 - B. вдосконалення товару;
 - C. інтенсифікації комерційних зусиль;
 - D. маркетингу;
 - E. соціально-етичного маркетингу.
- 5. Збільшення продаж можливе в разі активної діяльності по просуванню товарів, рекламі та стимулюванню збуту. Це положення концепції:**
- A. вдосконалення виробництва;
 - B. вдосконалення товару;
 - C. інтенсифікації комерційних зусиль;
 - D. маркетингу;
 - E. соціально-етичного маркетингу.
- 6. Серед вказаних цілей системи маркетингу виділіть зайву:**
- A. досягнення максимально високого споживання;
 - B. досягнення якнайбільшого споживачького задоволення;
 - C. надання максимально широкого вибору;
 - D. максимальне підвищення якості життя;
 - E. мінімізація витрат виробництва.
- 7. Теорію управління у різних сферах людської діяльності називають:**
- A. маркетингом;
 - B. логістикою;
 - C. статистикою;
 - D. менеджментом;
 - E. мікроекономікою.
- 8. Яке з тверджень є хибним:**
- A. планування та мотивація – важливі функції менеджменту;
 - B. сегментація ринку і збут продукції – функції маркетингу;
 - C. організація і збут – функції менеджменту;
 - D. організація і контроль – функції менеджменту;

- Е. реклама і цінова політика – функції маркетингу.
9. **Пошук цілей тієї чи іншої фірми, визначення шляхів їх досягнення розкриває зміст такої функції менеджменту як:**
- планування;
 - організація взаємодії;
 - координація;
 - мотивація;
 - контроль.
10. **Виявити завчасно небезпеки, що насуваються, помилки, які спіткали організацію і створити підстави для вдосконалення роботи – це така функція менеджменту, як:**
- планування;
 - організація взаємодії;
 - координація;
 - мотивація;
 - контроль.

Тема 11: Фінансові та кредитні відносини

- Необхідність, зміст, структура та функції фінансів.*
- Фінансова система. Державний бюджет. Проблема дефіциту державного бюджету.*
- Податкова система. Види податків. Крива Лаффера.*
- Зміст кредиту. Поняття кредитної системи та її структура.*
- Банки, їх функції та види.*

Визначити роль фінансово-кредитної системи в регулюванні виробництва. Фінанси, їхня суть і функції. Структура фінансової системи. Державний бюджет: розкрити зміст поняття, пояснити структуру державного бюджету та особливості його формування в Україні. Охарактеризувати державний бюджет за станом. Розкрити зміст поняття дефіциту бюджету, його причини та наслідки, а також шляхи подолання.

Пояснити зміст податків та фіскальної політики держави. Здійснити класифікацію податків. Особливу увагу звернути на поділ податків на прямі та непрямі, а також загальнодержавні та місцеві. Вміти пояснити криву Лаффера та залежність, яку вона відображає.

Розкрити зміст кредиту. Пояснити структуру кредитної системи та механізм її дії. Оцінити функціонування української кредитної системи. Визначити місце та роль НБУ. Визначити функції комерційних банків та оцінити ефективність функціонування банківської системи України. Оцінити проблеми цієї системи та зазначити заходи її модернізації.

Рекомендована література:

1 [396-423], 9 [392-405], 13 [400-433]

Основні терміни і поняття:

фінанси, фінансова система, державні фінанси, приватні фінанси, фінанси громадських об'єднань, регулююча функція фінансів, розподільча функція фінансів, контрольна функція фінансів, державний бюджет, бюджетна система, збалансований бюджет, дефіцит бюджету, профіцит бюджету, державний борг, державна позика, податок, фіскальна функція податків, розподільча функція податків, регулююча функція податків, податкова система, крива Лаффера, прямий податок, непрямий податок, пропорційне оподаткування, прогресивне оподаткування, регресивне оподаткування, кредит, кредитна система, комерційний кредит, банківський кредит, іпотечний кредит, споживчий кредит, ломбардний кредит, центральний банк, комерційний банк, спеціалізовані фінансово-кредитні інститути, пасивні операції банку, активні операції банку, позичковий капітал, позичковий відсоток.

Завдання для самопідготовки:

1. Перерахуйте й коротко оцініть основні проблеми, що виникають при здійсненні та проведенні фіскальної політики. Поясніть механізм дії вбудованих стабілізаторів.
2. Назвіть основні функції кредитної системи.
3. Визначить цілі та методи кредитної політики держави. Побудувати схему «Структура фінансової системи».
4. Дати класифікацію податків за різними ознаками та охарактеризувати їх.
5. Проаналізувати залежність між величиною податкової ставки і зростанням надходжень до бюджету на підставі кривої Лаффера.
6. Представити у вигляді схеми структуру кредитної системи України.
7. Розкрити різницю між центральними та комерційними банками за їх функціями та специфікою діяльності в кредитній системі країни.
8. Розв'язати задачі.

Задача 1. Визначити, чи буде бюджет дефіцитним, якщо державні закупки становлять 50 млн. грн., трансферні платежі дорівнюють 10 млн. грн., відсоткові виплати – 10% річних за державним боргом, що дорівнює 20 млн. грн., податкові надходження складають 40 млн. грн.

Задача 2. Уряд одержав позику на суму 1 млн. дол. терміном на 1 рік за ставкою 4 %. Яку суму боргу уряд повинний виплатити під кінець року?

Задача 3. Якщо ви візьмете в банку кредит у розмірі 10 тис. грн. під 100% річних терміном на 2 роки, яку суму ви повернете банку після закінчення цього терміну?

9. Вибрати відповідне визначення для кожного наведеного терміну.

Термін	Визначення
1 Акцизний збір	А. Державний непрямий податок, який є основним джерелом

	поповнення державного бюджету. Включається в ціну товару та сплачується за рахунок виручки незалежно від результатів діяльності підприємства	
2	Державні податки	В. Податки, що надходять до бюджетів різних рівнів та використовуються для чітко визначених цілей
3	Загальні податки	С. Податок, який стягується за єдиною ставкою при будь-якому розмірі доходу
4	Місцеві податки	Д. Податок, який підвищується із зростанням доходу
5	Непрямий податок	Е. Податок, який установлюється безпосередньо на майно або доходи платника
6	Державний бюджет	Г. Знеособлені платежі, що надходять до державного бюджету і використовуються на загальнодержавні цілі
7	Спеціальні податки	Ж. Податок, який закладається у вигляді надбавки до ціни товару
8	Регресивний податок	З. Податок, який характеризується стягненням більш високого відсотку з низьких доходів
9	Прогресивний податок	И. Збалансований план, де відображаються грошові доходи та видатки за певний період
10	Пропорційний податок	К. Податки, які встановлюються і стягуються центральними органами державної влади й управління і надходять в основному до державного бюджету
11	Прямий податок	Л. Податки, що встановлюються і стягуються місцевими органами влади і направляються до місцевих бюджетів

Тестові завдання:

- 1. Яке з положень найгрунтовніше розкриває зміст категорії «фінанси»?**
 - A. фінанси – це гроші;
 - B. фінанси – це сукупність відносин власності між державою, підприємствами і населенням з приводу формування і використання грошових фондів;
 - C. фінанси – це вся сукупність грошових доходів населення країни.
- 2. У чому полягає сутність фінансів підприємства?**
 - A. фінанси підприємства – це грошова сума, яка зберігається в касі бухгалтерії підприємства;
 - B. фінанси підприємства – це грошові кошти, що знаходяться на рахунку підприємства в банках;
 - C. фінанси підприємства – це сукупність грошових ресурсів, які використовуються для обслуговування виробничо-господарської діяльності підприємства.
- 3. Державний бюджет – це:**
 - A. фінанси державних підприємств;
 - B. план доходів і видатків домогосподарств;
 - C. витрати державних коштів;
 - D. план доходів та видатків державних підприємств;

- Е. план утворення та використання фінансових ресурсів для забезпечення діяльності держави.
- 4. Бюджет країни, яка перебуває у фазі спаду (кризи) називається:**
- А. структурним;
 - В. профіцитним;
 - С. дефіцитним;
 - Д. збалансованим;
 - Е. оптимальним.
- 5. Бюджетний дефіцит – це:**
- А. різниця податків і державних витрат;
 - В. перевищення витратної частини бюджету над доходною;
 - С. величина державних позик;
 - Д. перевищення доходної частини бюджету над витратною;
 - Е. відсутність до початку року затвердженого бюджету.
- 6. Причиною бюджетного дефіциту не може бути:**
- А. спад виробництва внаслідок циклічних коливань економіки;
 - В. скорочення видатків на утримання управлінського персоналу;
 - С. тінізація економіки та розкрадання державних ресурсів;
 - Д. фінансування збиткових підприємств;
 - Е. збільшення видатків на оборону країни.
- 7. Національний банк України не здійснює:**
- А. емісію грошей в державі;
 - В. видачу ліцензій на відкриття комерційних банків;
 - С. встановлення валютного курсу;
 - Д. нагромадження золотовалютних резервів;
 - Е. надання кредитів населенню.
- 8. За чинним законодавством банківська система України є:**
- А. однорівневою;
 - В. дворівневою;
 - С. трирівневою;
 - Д. чотирирівневою.
- 9. Функцією комерційних банків є :**
- А. емісія готівкових грошей;
 - В. регулювання кількості грошей в обігу;
 - С. зберігання золотовалютних резервів країни;
 - Д. встановлення валютного курсу;
 - Е. акумуляція депозитних вкладів.
- 10. Податки — це:**
- А. грошові стягнення з кожної працюючої людини;
 - В. грошові та натуральні платежі, що виплачуються з державного бюджету;
 - С. грошові стягнення державою з прибутку та заробітної плати;
 - Д. обов'язкові платежі юридичних та працюючих фізичних осіб до бюджету держави;
 - Е. правильна відповідь не названа.

Тема 12: Відтворення та економічне зростання

1. *Зміст процесу суспільного відтворення та його види.*
2. *Макроекономічні показники у системі національних рахунків. Сукупний суспільний продукт та його структура.*
3. *Поняття національного багатства, його структура.*
4. *Суть, типи та фактори економічного зростання. Мультиплікатор Кейнса.*

В першу чергу, необхідно визначити, що являє собою процес сукупного відтворення й надати характеристику його основним складовим: відтворення матеріальних благ, відтворення робочої сили, відтворення виробничих відносин.

Оскільки матеріальним результатом суспільного відтворення є сукупний суспільний продукт, визначити його сутність і надати характеристику його товарній та вартісній формі, а також розглянути практику його підрахунку. Такому ж аналізу підлягають такий показник як валовий внутрішній продукт (ВВП).

При розгляді другого питання слід проаналізувати види відтворення - просте і розширене, визначити критерії їх розмежування. В подальшому необхідно чітко уявити, що являють собою умови простого і розширеного відтворення.

Далі слід розглянути зміст таких категорій як «національне багатство» та «національний дохід». При цьому, слід мати на увазі, що національний дохід є одним із найважливіших складових суспільного продукту і створюється у сфері матеріального виробництва і у сфері послуг. Зверніть увагу на процес розподілу і перерозподілу національного доходу. У процесі перерозподілу національного доходу вирішальну роль відіграє держава.. Обґрунтуйте, з чим це пов'язано і на які основні напрямки використання спрямовуються значна частина національного доходу.

Доведіть, що економічне зростання являє собою постійне збільшення виробництва товарів і надання послуг на основі якісного вдосконалення функціонування національної економіки. Необхідно порівняти і надати характеристику двом основним типам економічного зростання: екстенсивному та інтенсивному.

Потребує особливої уваги розгляд показників вимірювання процесу економічного зростання. Мова йде про показники зростання реального ВВП, ВВП на душу населення, показники ефективності функціонування економіки.

Необхідно також розглянути суперечності, які існують у системі суспільного виробництва та проаналізувати економічні й неекономічні фактори економічного зростання. Крім цього, слід треба зупинитися на певних моделях економічного зростання та практичному їх застосуванні у країнах із розвинутою системою ринкових відносин.

Рекомендована література:

1 [376-395], 8 [174-394], 13 [348-356], 14 [383-395]

Основні терміни і поняття:

суспільне відтворення, просте відтворення, розширене відтворення, нагромадження, система національних рахунків, валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, чистий внутрішній продукт, проміжний продукт, кінцевий продукт, номінальний ВВП, реальний ВВП, національний дохід, національне багатство, економічне зростання, економічний розвиток, інтенсивний тип економічного зростання, екстенсивний тип економічного зростання, мультиплікатор.

Завдання для самопідготовки:

1. Що таке суспільне відтворення?
2. Які основні елементи виокремлюють у суспільному відтворенні?
3. Що таке національний дохід і як визначають його величину?
4. Що таке просте відтворення?
5. Що таке розширене відтворення?
6. Де створюється національний дохід? Яку роль відіграє держава в організації перерозподілу національного доходу?
7. Пояснити, яке відтворення характерне зараз для економіки країни: просте, розширене чи звужене. Обґрунтувати свою позицію.
8. Назвати причини зростання масштабів «тіньової» економіки в Україні.
9. Пояснити, навіщо необхідна єдина методологія системи національних рахунків (СНР).
10. Показати взаємозв'язок між показниками системи національних рахунків.
11. Розкрити відмінності між валовим внутрішнім продуктом і валовим національним продуктом. Охарактеризувати ВНП і ВВП України.
12. Дати характеристику конкретних форм прояву екстенсивного та інтенсивного типів економічного зростання. Вказати принципову різницю між ними.
13. Дати визначення поняття «мультиплікатор національного доходу».
14. Що являє собою економічне зростання?
15. Як можна охарактеризувати екстенсивний тип економічного зростання?
16. Що являє собою інтенсивний тип економічного зростання і за рахунок чого він здійснюється?
17. Що можна піднести до економічних факторів впливу на економічне зростання та як вони діють?

18. Що належить до неекономічних факторів впливу на економічне зростання та яка їх роль у сучасних умовах?

19. Розв'язати задачі:

Задача 1. Чистий внутрішній продукт України склав 101998 млн. грн. Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств і некомерційних організацій, що їх обслуговують, – 76453 млн. грн., а кінцеві витрати сектора загальнодержавного управління – 24148 млн. грн., валові інвестиції – 25147 млн. грн., чистий експорт – 1378 млн. грн. Розрахувати обсяг спожитого основного капіталу та обсяг ВВП України.

Задача 2. Фактичний ВВП країни становить 520 млрд. дол. Визначити розмір потенційного ВВП та втрат ВВП внаслідок безробіття, якщо рівень фрикційного безробіття становить 4,6 %, рівень циклічного безробіття – 4,3 %, а число Оукена – 2,5.

Задача 3. Поточного року валові інвестиції склали 29 млн. грн., амортизація – 10 млн. грн., споживчі витрати – 50 млн. грн., державні витрати – 15 млн. грн., чистий експорт – 2 млн. грн., непрямі податки – 6 млн. грн., трансфертні платежі – 18 млн. грн. Обчислити показники ВВП, НД і ЧНП.

Тестові завдання:

1. Валовий внутрішній продукт - це ринкова вартість:

- A. усіх товарів і послуг, що вироблені всередині країни за певний період часу;
- B. усіх кінцевих товарів і послуг, що вироблені громадянами країни за певний період часу;
- C. усіх проміжних товарів і послуг, що вироблені всередині країни за певний період часу;
- D. усіх кінцевих товарів і послуг, що вироблені всередині країни за певний період часу;
- E. усіх товарів і послуг, що вироблені громадянами країни за певний період часу.

2. До ВВП не включається:

- A. вартість хліба у магазині;
- B. купівля акцій домогосподарствами;
- C. вартість послуги перукаря;
- D. продаж пшениці іншим країнам;
- E. купівля газу із-за кордону.

3. ВВП за видатками розраховується як сума:

- A. споживчих видатків, інвестицій, заробітної плати, непрямих податків на бізнес;
- B. прибутку, заробітної плати, ренти, непрямих податків на бізнес;
- C. споживчих видатків, урядових видатків, непрямих податків на бізнес, інвестицій;
- D. інвестицій, чистого експорту, урядових видатків, непрямих податків на бізнес.

4. Сукупність створених та нагромаджених у країні працею всього суспільства матеріальних благ та духовних цінностей, розвіданих природних ресурсів тощо – це:

- A. ВВП;
- B. ВНП;
- C. національний дохід;

- D. національне багатство.
- 5. Який пункт є зайвим при визначенні видів суспільного відтворення:**
- A. звужене;
 B. складне;
 C. просте;
 D. розширене.
- 6. Дефлятор валового національного продукту рівень відношенню:**
- A. прибутку до собівартості;
 B. номінального ВВП до реального ВВП;
 C. номінального ВВП до номінального ВВП;
 D. додаткового продукту до необхідного;
 E. експорту до імпорту.
- 7. Номінальний ВВП – це:**
- A. ВВП, обчислений у поточних ринкових цінах;
 B. ВВП, обчислений у постійних цінах;
 C. ВВП, що відповідає природній нормі безробіття;
 D. різниця між природним і фактичним ВВП;
 E. відношення номінального ВВП до реального ВВП.
- 8. Національне багатство країни – це:**
- A. сукупність усіх матеріальних благ, що вироблені суспільством за всю його історію;
 B. сукупність усіх матеріальних і нематеріальних благ, що вироблені і нагромаджені суспільством за всю його історію;
 C. сукупність усіх благ, що є у розпорядженні суспільства;
 D. фонд споживання та нагромадження країни.
- 9. Інтенсивний тип економічного зростання вимагає:**
- A. заміни зношеного устаткування аналогічним;
 B. постійного підвищення кваліфікації працівників;
 C. залучення у виробництво більшої кількості працівників;
 D. покращення організації виробництва.
- 10. Екстенсивний тип економічного зростання може відбуватися при наявності:**
- A. більшої кількості трудових ресурсів;
 B. нових машин і технологій;
 C. розширенні ринків збуту;
 D. підвищенні рівня цін на товари;
 E. збільшенні обсягу інвестицій.

Тема 13: Циклічність розвитку економіки

1. Циклічні економічні коливання. Фази економічного циклу та їх особливості.

2. Особливості економічних криз другої половини XX ст. Урядова антикризова політика.

3. Економічний зміст акселератора. Структурні кризи та їх особливості.

Що стосується економічних циклів, то треба мати на увазі, що циклічність є об'єктивною закономірністю суспільного виробництва, яка у розвитку економіки чітко виявлялася в кризах.

Доцільно розглянути і порівняти існуючі економічні теорії, різні підходи щодо причин циклів. Розглядаючи цикли, треба зупинитися на характеристичі їх фаз: фази спаду, фази депресії, фази поживлення, фази зростання. Необхідно приділити увагу і розгляду питання щодо класифікації циклів.

Підлягає аналізу і два основних напрями антициклічного державного регулювання: стримування розвитку економіки, навпаки, посилення її розвитку. Стосовно змісту та механізму реалізації державного регулювання під час фази піднесення, застосовуються заходи, які мають певним чином загальмувати темпи розширеного відтворення. Для того щоб запобігти спаду в економіці, держава повинна здійснювати політику, спрямовану на розширення сукупного попиту. Безумовно, слід зупинитися на специфіці спричинених наслідків кризових явищ в економіці України починаючи з часу її становлення як належної держави і у теперішній час.

Рекомендована література:

1 [451-480], 13 [357-370], 14 [430-435]

Основні терміни і поняття:

циклічність, економічний цикл, сезонні коливання, короткий цикл, середній цикл, торгово-промисловий цикл, «довгі хвилі», криза, депресія, поживлення, піднесення, рецесія, криза надвиробництва, криза недовиробництва, антициклічна політика, політика експансії, політика стримування, структурні кризи, акселератор.

Завдання для самопідготовки:

1. Пояснити, що таке «економічний цикл». Назвати види економічних циклів.
2. Порівняти матеріальну основу середніх і малих циклів, зробити висновки щодо специфіки кожного з них.
3. Охарактеризувати структуру економічного циклу.
4. З'ясувати суть і структуру «довгих хвиль». Пояснити значення теорії довгих хвиль для економічної практики.
5. Що таке економічний цикл які його ключові фрази?
6. Які особливості має економічний цикл у сучасних умовах?
7. Чим характеризується криза в економіці України в сучасних умовах?

Тема 14: Економічна діяльність держави

1. *Негативні наслідки ринкового саморегулювання та необхідність державного регулювання ринкової економіки.*

2. *Економічні функції держави. Форми державного регулювання економіки.*

3. *Методи державного регулювання ринкової економіки.*

В цій темі необхідно розглянути ринок як саморегульовану систему та механізм ринкового саморегулювання. Регулювання ринкової економіки її суб'єктами. Контракти як інструменти регулювання виробництва. Роль ринкової інфраструктури в регулюванні виробництва.

Негативні наслідки ринкового саморегулювання. Обґрунтувати необхідність державного регулювання ринкової економіки. Сучасні моделі регульованої ринкової економіки. Визначити особливості регулювання економіки України в процесі становлення та розвитку системи ринкових відносин.

Розглянути економічну поведінку суб'єктів ринкових відносин та її роль у регулюванні ринкової економіки. Етичні основи підприємницької діяльності. Проблеми формування моральних норм у ринковому суспільстві.

Розкрити об'єктивну необхідність державного регулювання суспільного відтворення. Сучасні форми державного регулювання. Планування і програмування економічного й соціального розвитку. Економічні та адміністративні методи та їх інструменти. Економічна політика держави.

Рекомендована література:

1 [424-450], 8 [190-211], 13 [437-452], 14 [371-381]

Основні терміни і поняття:

прямі методи, непрямі методи, державне регулювання економіки, об'єкти державного регулювання, суб'єкти державного регулювання, економічна політика, планування, прогнозування, програмування, державне замовлення, загальносуспільні інтереси, економічні функції держави, економічна роль держави, економічна політика держави, формування правових інститутів держави, короткострокове і довгострокове державне регулювання, економічне програмування, «політика розвитку», політика стабілізації, структурна політика, політика перерозподілу доходів, зовнішньоекономічна державна політика, «політика доходів», зовнішньоекономічна рівновага.

Завдання для самопідготовки:

1. Визначити основні цілі державного регулювання ринкової економіки.
2. Надати характеристику сучасним моделям регульованої ринкової економіки.
3. З'ясувати сутність та місце економічних функцій в діяльності держави.
4. Пояснити, у чому виражається взаємозв'язок державного регулювання з ринковим саморегулюванням.

5. Охарактеризувати розвиток системи державного регулювання економіки в Україні. З'ясувати, у чому полягає економічна роль держави в сучасній Україні.

6. Обміркувати, чому політика державного регулювання є невід'ємною складовою сучасних господарських систем у країнах ринкової економіки.

7. Назвати та описати сучасні моделі регульованої ринкової економіки.

8. В чому полягає зміст монетарної політики держави?

9. Пояснити, чим зумовлена необхідність посилення державного регулювання економічного відтворення в Україні?

Тестові завдання:

1. У чому сутність державного регулювання в умовах ринкової економіки?

- A. це виділення певної частини суспільного продукту з метою забезпечення діяльності держави у зв'язку з потребою в самозбереженні;
- B. це вплив держави на відтворювальні процеси з метою досягнення цілей і пріоритетів державної соціально-економічної політики у зв'язку з обмеженням саморегулюючих можливостей ринку;
- C. це перерозподіл суспільного продукту з метою мобілізації обмежених ресурсів для військово-оборонних і військово-наступальних цілей у зв'язку з агресивним характером розвитку;
- D. це втручання у відтворювальний процес з метою забезпечення суспільної стабільності у зв'язку з виникненням диференціації доходів і майнового розшарування.

2. Державне регулювання економіки в ринковому господарстві:

- A. спричинено виключно інтересами державних чиновників;
- B. викликано служити економічним цілям національного фінансового капіталу;
- C. викликано розв'язувати задачі, котрі самі по собі ринковий механізм розв'язати не може, або вирішує недостатньо швидко та ефективно;
- D. викликано в першу чергу потребами військово-промислового комплексу;
- E. служить головним засобом експлуатації найманої праці власниками капіталу.

3. Державна політика в області державних витрат і оподаткування називається:

- A. фіскальною політикою;
- B. монетарною політикою;
- C. грошово-кредитною політикою;
- D. політикою «дорогих грошей»;
- E. політикою доходів.

4. Вкажіть форми державного регулювання економіки.

- A. індикативне планування;
- B. бюджетно-податкова політика;
- C. цінова і грошово-кредитна політика;
- D. антимонопольна політика;
- E. все вище викладене – вірно.

5. У чому сутність грошово-кредитного регулювання?

- A. грошово-кредитне регулювання здійснюється головним чином через підвищення або зниження норми відсотка;

- В. зростання частки відсотка під час кризи прискорює вихід економіки з кризи;
 С. через зниження ставки відсотка під час піднесення зменшується можливість надвиробництва товарів.
- 6. Державна політика в області державних витрат і оподаткування називається:**
- А. фіскальною політикою;
 В. монетарною політикою;
 С. грошово-кредитною політикою;
 D. політикою «дорогих грошей»;
 Е. політикою доходів.
- 7. Інструментом фіскальної політики не є:**
- А. податковий тягар;
 В. рівень державних витрат;
 С. митна політика;
 D. емісія грошей;
 Е. субсидювання виробництва.
- 8. До якого методу регулювання належить зниження державою процентної ставки за користування кредитом:**
- А. прямого;
 В. адміністративного;
 С. економічного;
 D. змішаного;
 Е. індикативного.

Тема 15. Економічна система світового господарства

1. *Світове господарство: його суть та структура.*
2. *Міжнародний поділ праці та спеціалізація. Міжнародні економічні відносини.*
3. *Міжнародна економічна інтеграція. Головні інтеграційні угруповання.*
4. *Проблеми інтеграції України у світове господарство*

В цій темі вивчаються загальні риси світового господарства, світові економічні зв'язки та їх розвиток, міжнародний поділ праці і спеціалізація виробництва.

Розглядаються ступені генезису й об'єктивні основи розвитку світового господарства та його соціально-економічна сутність.

Розкривається структура і суперечності розвитку сучасного світового господарства, особливості дії економічних законів у світовому господарстві.

Рекомендована література:

1 [560-603], 8 [520-554], 13 [475-518], 14 [439-463].

Основні терміни і поняття:

світове господарство, суб'єкти світового господарства, високорозви-

нуті країни, середньорозвинуті країни, країни з низьким рівнем розвитку, країни з перехідною економікою, міжнародний поділ праці, міжнародна спеціалізація, міжнародне кооперування, міжнародні економічні відносини, світова торгівля, протекціонізм, фритредерство, експорт, імпорт, міжнародний рух капіталу, вивіз капіталу, прямі інвестиції, портфельні інвестиції, міжнародна трудова міграція, еміграція, імміграція, міжнародний рух технологій, міжнародна економічна інтеграція, угода про вільну торгівлю, митний союз, спільний ринок, економічний союз, політична інтеграція

Завдання для самопідготовки:

1. Розкрити основні складові поняття «світове господарство».
2. Представити у вигляді схеми структуру суб'єктів світового господарства.
3. Назвати основні показники участі України в міжнародному поділі праці та показати їх сучасний рівень.
4. Вказати переваги країни від участі у міжнародному поділі праці.
5. Обґрунтувати необхідність інтеграції України у світове господарство.
6. У яких видах і формах розвивається міжнародна спеціалізація виробництва?
7. Що таке світовий ринок і яка його загальна структура?
8. Які основні форми і методи регулювання зовнішньоекономічних відносин?
9. Вибрати відповідне визначення для кожного наведеного терміну.

Термін	Визначення
1 Міжнародний поділ праці	A. Товари і послуги, що їх одна країна продає іншим країнам
2 Абсолютна перевага	B. Спеціалізація окремих країн на виготовленні тих чи інших видів продукції з метою взаємного обміну
3 Імпорт	C. Країна має таку перевагу, якщо вона виробляє цей продукт із нижчою альтернативною вартістю, ніж потенційний торговельний партнер
4 Експорт	D. Заборона урядом ввезення чи вивезення товарів
5 Захисне мито	E. Продаж товарів за ціною, нижчою від витрат, на міжнародних ринках
6 Фіскальне мито	F. Здатність країни виробляти товар або послугу з нижчими затратами ресурсів, ніж її торговельні партнери
7 Компенсаційне мито	G. Обмеження кількості або сумарної вартості імпорту товарів
8 Фритредерство	H. Мито, призначене для захисту вітчизняного виробника
9 Імпортна квота	I. Мито, яке використовується у випадку, коли експорт товару суб-

	сидувався
10 Демпінг	Ж. Мито, котре накладається на вироби, які не виготовляються всередині країни
11 Протекціонізм	К. Відсутність бар'єрів на шляху торгівлі між окремими особами і фірмами різних країн
12 Немитні бар'єри	Л. Інструменти зовнішньоторговельної політики, за допомогою яких імпорт до країни ускладнюється
13 Ембарго	М. Товари і послуги, котрі країна купує в інших країнах
14 Порівняльна перевага	Н. Зведення перешкод на шляху вільної торгівлі

10. Як здійснюється міждержавне регулювання міжнародних відносин?

11. В чому полягають особливості дії економічних законів у світовому господарстві?

12. Розв'язати задачу. У країні позитивне сальдо торгового балансу за рік складає 25000 грошових одиниць. Відомо, що вартість імпорту на 20% менша від вартості експорту. Визначити обсяг експорту і імпорту країни.

Тема 16. Міжнародні валютні відносини та їх роль у світогосподарських зв'язках

1. *Сучасна система валютних відносин та механізм їх регулювання*
2. *Етапи розвитку валютної системи.*
3. *Котирування, конвертованість валюти.*
4. *Міжнародні валютні організації та їх діяльність.*

В цій темі необхідно визначити специфіку міжнародних економічних відносин та охарактеризувати їхні основні форми. Міжнародна торгівля та її економічні основи. Принцип порівняльної переваги. Протекціонізм і вільна торгівля. Україна в системі міжнародної торгівлі.

Міжнародні валютні відносини та їхня роль у світогосподарських зв'язках. Валютні курси. Сучасна система валютних відносин та механізм регулювання.

Міжнародний рух капіталів. Сутність руху капіталів. Прямі й портфельні інвестиції: масштаби, динаміка і структура міжнародного руху капіталів.

Розглядаються проблеми і напрямки активізації участі України в системі міжнародно-економічних відносин, основні глобальні проблеми, надається їхня класифікація.

Валютний ринок. Світова валютна система. Валютний курс. Валютна політика. Конвертованість валют.

Рекомендована література:

1 [604-626], 8 [555-571], 13 [494-497], 14 [465-481].

Основні терміни і поняття:

валюта, національна валюта, світова валютна система, міжнародні валютні відносини, золотий стандарт, золотомонетний стандарт, золотодевізний стандарт, золотовалютний стандарт, СПЗ, євро, валютний ринок, валютний курс, фіксований курс, плаваючий курс, курс, що коливається, конвертованість валюти, вільно конвертована валюта, частково конвертована валюта, неконвертована валюта, міжнародний кредит, комерційний кредит, фінансовий кредит, міжнародні валютно-фінансові організації, МВФ, МБРР, ЄВС

Завдання для самопідготовки:

1. Пояснити, у чому специфіка міжнародних економічних відносин?
2. Вказати основні форми міжнародних економічних відносин.
3. З'ясувати, що являє собою протекціонізм?
4. Визначити роль валютних відносин у світогосподарських зв'язках?
5. Назвати основні глобальні проблеми людства.
6. Вибрати відповідне визначення для кожного наведеного терміну.

Термін	Визначення
1 Валюта	A. Здатність валюти обмінюватись на іншу валюту
2 Вільно конвертована валюта	B. Курс валют, що формується під впливом попиту і пропозиції на неї
3 Фіксований валютний курс	C. Купівля або продаж центральним банком власної валюти або валюти іншої держави
4 Плаваючий валютний курс	D. Регулювання резервів шляхом продажу нестабільних валют та купівлі «твердих»
5 Дисконтна політика	E. Грошова одиниця країни, грошові знаки інших країн
6 Валютна інтервенція	F. Валюта, яка без обмеження обмінюється на будь-які іноземні валюти
7 Диверсифікація	G. Припинення виконання золотом функцій грошей
8 Девальвація	H. Незмінна ціна купівлі та продажу національної валюти на іноземну, встановлена центральним банком країни
9 Ревальвація	I. Встановлення золотого вмісту національних грошових одиниць
10 Золотомонетний стандарт	J. Зниження офіційного обмінного курсу національної валюти
11 Золотодоларовий стандарт	K. Підвищення або пониження облікових ставок процента за кредит
12 Демонетизація золота	L. Підвищення офіційного обмінного курсу національної валюти
13 Валютний курс	M. Встановлення золотого і доларового вмісту у національній грошовій одиниці
14 Конвертованість валют	N. Ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошовій одиниці іншої країни

ПИТАННЯ, ЩО ВИНОСЯТЬСЯ НА ІСПИТ З ОСНОВ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

1. Виникнення економічної теорії: її напрямки, школи і течії.
 2. Об'єкт економічної теорії та її предмет в трактуванні різними школами.
 3. Категорії та закони економічної теорії. Класифікація економічних законів.
 4. Метод економічної теорії. Всезагальні та специфічні методи наукового пізнання.
 5. Функції економічної теорії.
 6. Сутність та структурні елементи економічної системи.
 7. Типи економічних систем та їх характеристика.
 8. Класифікація потреб в економічній теорії. Закон зростання потреб.
 9. Взаємозв'язок виробництва і потреб як основа економічного розвитку.
 10. Поняття власності, об'єкти та суб'єкти власності. Право власності в економічній системі.
 11. Загальні форми товарного виробництва: характеристика натурального виробництва.
 12. Товарне виробництво: умови та причини його виникнення. Характерні риси товарного господарства.
 13. Порівняльна характеристика простого та розвинутого товарного виробництва.
 14. Товар та його властивості: мінова вартість та споживча вартість.
 15. Теорії вартості товару: трудова, маржиналістська і неокласична. Закон вартості та його функції.
 16. Поняття грошей, їх суттєві риси та види грошей.
 17. Функції грошей. Особливості функціонування кредитних грошей.
 18. Грошовий обіг та його закони. Рівняння І.Фішера.
 19. Зміст інфляції, її суть та типи.
 20. Причини інфляційних процесів. Соціальні та економічні наслідки інфляції.
 21. Методи боротьби з інфляційними процесами.
 22. Поняття ринку та його структура.
 23. Функції ринку, його основні суб'єкти та об'єкти.
 24. Поняття інфраструктури ринку та її функцій.
 25. Біржа як основний організаційний елемент ринкової інфраструктури.
- Види бірж.
26. Суть попиту. Фактори, що визначають попит. Закон попиту.
 27. Пропозиція: зміст та фактори, що на неї впливають. Закон пропозиції.
 28. Еластичність попиту та пропозиції.

29. Взаємодія попиту та пропозиції. Поняття ринкової рівноваги.
30. Зміст конкуренції та умови її появи. Функції конкуренції в ринковій економіці.
31. Види конкуренції: внутрішньогалузева і міжгалузева, цінова та нецінова, чесна та нечесна.
32. Досконала конкуренція: зміст та умови функціонування.
33. Недосконала конкуренція та її типи: загальна характеристика.
34. Сутність, причини та види монополізму.
35. Антимонопольна політика держави та її зміст.
36. Зміст, принципи та ознаки підприємництва.
37. Організаційно-правові форми підприємництва.
38. Поняття товариства, види товариств та загальні засади їх функціонування.
39. Класифікація підприємств за розміром та їх значення в економіці.
40. Фонди підприємств та їх структура.
41. Зношування основних виробничих фондів. Поняття амортизації основного капіталу.
42. Поняття кругообороту фондів підприємства. Кругооборот та оборот основного та оборотного капіталу.
43. Поняття витрат підприємства та їх класифікація. Собівартість.
44. Доход підприємства та його форми.
45. Економічна роль прибутку та фактори, що на нього впливають.
46. Показники ефективності підприємницької діяльності.
47. Ринок праці та особливості його функціонування. Суб'єкти та об'єкти ринку праці.
48. Заробітна плата – категорія розвинутого товарного виробництва. Функції зарплати.
49. Форми та системи заробітної плати.
50. Особливості функціонування систем колективного преміювання на підприємствах.
51. Поняття рівня заробітної плати: мінімальна, номінальна та реальна заробітна плата.
52. Поняття безробіття та його види. Визначення рівня безробіття.
53. Соціально-економічні наслідки безробіття. Закон Оукена. Методи впливу держави на рівень зайнятості.
54. Зміст менеджменту та його функцій.
55. Класифікація стилей управління на підприємстві та їх особливості.
56. Маркетинг: зміст та мета. Функції маркетингу.
57. Концепції маркетингової діяльності. Мета системи маркетингу на підприємстві.
58. Необхідність, зміст, структура та функції фінансів.
59. Державний бюджет як головний фінансовий план країни. Структура

бюджету.

60. Проблема дефіциту державного бюджету та її розв'язання в Україні.
61. Поняття податкової системи та класифікація податків. Крива Лаффера.
62. Зміст кредиту. Поняття кредитної системи та її структура.
63. Класифікація комерційних банків та особливості їх функціонування в Україні.
64. Зміст процесу суспільного відтворення та його типи.
65. Макроекономічні показники у системі національних рахунків. Сукупний суспільний продукт та його структура.
66. Методи розрахунку ВВП. Поняття номінального та реального ВВП.
67. Поняття національного багатства та його структура.
68. Суть, типи та фактори економічного зростання.
69. Зміст циклічності економічного розвитку та загальна класифікація економічних циклів.
70. Фази економічного циклу та їх характеристика.
71. Особливості економічних криз другої половини ХХ ст.
72. Зміст антициклічного регулювання економіки.
73. Негативні наслідки ринкового саморегулювання та необхідність державного регулювання ринкової економіки.
74. Економічні функції держави. Форми державного регулювання економіки.
75. Методи державного регулювання ринкової економіки.
76. Сучасні моделі регульованої ринкової економіки.
77. Організаційно-економічна структура системи світового господарства.
78. Міжнародний поділ праці і спеціалізація виробництва.
79. Теорія міжнародної торгівлі та форми торгової політики.
80. Міжнародна інтеграція та типи інтеграційних об'єднань.
81. Сучасна система валютних відносин та механізм їх регулювання
82. Етапи розвитку валютної системи.
83. Котирування, конвертованість валюти.
84. Міжнародні валютні організації та їх діяльність.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Ажнюк М. О. Основи економічної теорії : навч. посіб. / М. О. Ажнюк, О. С. Передрій. – К. : Знання, 2008. – 368 с.
2. Мочерний С.В. Основи економічних знань: Підручник / Мочерний С.В. – К.: Академія, 2003. – 312 с.
3. Ковальчук В.М. Загальні основи ринкової економіки / Ковальчук В.М. – Тернопіль: СМП «Астон», 1998. – 228 с.
4. Ковальчук В.М. Основи економічної теорії / Ковальчук В.М. – Тернопіль: ТАНГ, 1999. – 204 с.
5. Гальчинський А. С. Економічна теорія : підручник / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. - Вища школа, 2007. - 503 с.
6. Дзюбик С. Основи економічної теорії / С. Дзюбик, О. Ривак. - К. : Основи, 2008. – 491 с.
7. Основи економічної теорії / За ред. А.А.Чухна. – К.: Вища школа, 2001. – 606 с.
8. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: Підручник / Г.Н.Климко. – 5-ге вид., випр. – К.:Знання-Прес, 2004. – 615с. - (Вища освіта XXI ст.).
9. Ніколенко Ю.В. Основи економічної теорії: У 2-х кн. / Ніколенко Ю.В. – К.: Либідь, 2008. – 272 с.
10. Основи економічної теорії: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред.С.В.Мочерного: – К.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 472 с. / Альма-матер/.
11. Основи економічної теорії: Посібник / В.О.Рибалкін, Т.І.Біленко та ін. – К.: Академія, 2002.- 352 с.
12. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д.Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2001. – 581 с.
13. Гальчинський А.С. Економічна теорія: Підручник / Гальчинський А.С., Єщенко П.С. – К.: Вища школа, 2007. – 507 с.

Додаткова література

1. Політична економія: Навч. посібник / За ред. К.Т.Кривенка. – К.: КНЕУ, 2001.
2. Башнянин Г.І. Політична економія / Башнянин Г.І., Лазур П.Ю., Медведєв В.С. – К.: Ніка-Центр: Ельга, 2000.
3. Улянова Л.П. Політекономія: питання і відповіді: Навч. посібник / Улянова Л.П. – К.: МАУП, 2003.
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2000. — 864 с.
5. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. — 848 с.

6. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 952 с.
7. Статистичний щорічник «Україна в цифрах».

Інформаційні ресурси

1. <http://rada.gov.ua/>
2. <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>
3. <http://elibrary.ru>
4. <http://www.nbuv.gov.ua/eb/ep.html>
5. <http://www.bank.gov.ua>
6. <http://www.google.com.ua>
7. <http://www.rada.gov.ua>
8. <http://www.kmu.gov.ua>
9. <http://www.me.gov.ua>
10. <http://www.minfin.gov.ua>
11. <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. <http://www.worldbank.org.ua>

Навчально-методичне видання

Методичні вказівки для підготовки до практичних занять та іспиту з основ економічної теорії для студентів денної форми навчання спеціальностей 7.050901 «Апаратура радіозв'язку, радіомовлення і телебачення» та 7.05100302 «Прилади і системи точної механіки» / Укладач ст. викл. Нагорняк І. С. – Тернопіль: ТНТУ, 2016. – 60 с.

